

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANA SANAT DALI

HATTAT ABDÜLFETTAH EFENDİ'NİN TAŞA MAHKÛK ESERLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra VATANSEVER
130301015

Danışman
Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI

İSTANBUL 2016

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANA SANAT DALI

HATTAT ABDÜLFETTAH EFENDİ'NİN TAŞA MAHKÛK ESERLERİ

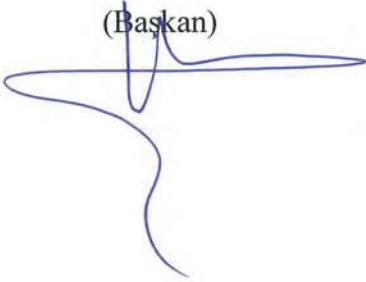
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Esra VATANSEVER
130301015

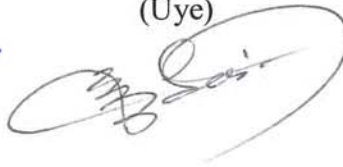
DÜZELTİLMİŞ TEZ

Bu tez 07/04/2016 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Hüsrev
SUBAŞI
(Başkan)

Prof. Dr. Muhittin
SERİN
(Üye)

Yrd. Doç. Dr. Mustafa
ÇELEBİ
(Üye)

ÖZET

Osmanlı dönemiyle zirveye taşınan Türk Hat Sanatı'nın Şeyh Hamdullah, Hafız Osman, Mahmud Celâleddin, Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi, Mustafa Râkım Efendi gibi önemli hattatlarının mirasıyla yetişmiş ve yaşadığı dönemin sayılı sanatkârlarından biri olan Abdülfettah Efendi de bu sanatın tekâmül ederek günümüze ulaşmasında büyük öneme sahiptir. Abdülfettah Efendi'nin yetişmesi, ifâ ettiği vazifeler, sanatkârlığı ve eserleri, gerek Osmanlı tarihinin gerekse sanat tarihimizin bir dönemine ışık tutacak mahiyettedir. Sanat hayatının ilk dönemlerinde celî sülüs yazıda Mahmud Celâleddin ekolünden esinlenen Abdülfettah Efendi ilerleyen dönemlerde Mustafa Râkım ekolünü benimsemiştir. Ta'lik yazıda da hocası Yesârizâde'nin ekolünü sürdüren bir yol izlediği görülmektedir. Abdülfettah Efendi'yi hayatı ve taş mahkûk eserleri üzerinden inceleyerek, öncesinde yapılmamış bir çalışmayla bu verileri değerlendirmeye çalıştık. Bu araştırma sırasında eserlerine birebir ulaşılmaya çalışıldı ve hayatı üzerinde arşiv belgeleri ve çeşitli kaynaklardan ulaşılan bilgiler yol gösterici oldu. Sonuç olarak Türk Hat Sanatı'nın mezkûr dönemine ışık tutacak bir çalışma meydana getirip, bu sanatın tekâmülünde Hattat Abdülfettah Efendi'den de istifâdenin tam olmasını sağlamak niyetindeyiz.

ABSTRAC

Abdülfettah Efendi, who was one of the specially important artists of the era he lived in and who grew up by the inheritance of important calligraphers of Turkish Calligraphy Art, which reached the top by Ottoman period, like Sheikh Hamdullah, Hâfız Osman, Mahmud Celâleddin, Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi, Mustafa Râkım Efendi, has a great importance in evolving and achieving this art to our age. Upbringing of Abdülfettah Efendi, the duties he performed, his artistry and works, have the quality to lighten an era of both Ottoman history and history of art. Abdülfettah Efendi was inspired from Mahmud Celâleddin style in the first periods of his art life in jali thuluth, adopted Mustafa Râkım style in the following periods. He seemed to follow a way maintaining the style of his master Yesârizâde in taleeq writing. We tried to evaluate the data with a work that had never been done before by analyzing Abdülfettah Efendi from is life and his works. During this research, his works were tried to be reached one by one and the informations that were reached from the archive documents and various sources about his life became a lodestar. As a result, we intend to generate a work to lighten this mentioned period of Turkish Calligraphy Art, to provide fully benefit from Calligrapher Abdülfettah Efendi in evolving this art.

ÖNSÖZ

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları (Hat) Ana Sanat Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma bu alanda çalışacak olanlara ve konunun ilgililerine bilgi vermek üzere çalışılmıştır.

Birinci bölümde “Hattat Abdülfettah Efendi'nin Hayatı” başlığı altında doğumundan itibaren yetiştirilmesi, aldığı eğitimler ve ifâ ettiği vazifelerle birlikte bazı hatıralar anlatılmıştır. Ayrıca hat sanatındaki yeri ve üslûbu hakkında bir başlık daha mevcuttur. İkinci bölümde sanatçının taşâ mahkûk eserleri tarih celî sülûs, celî ta'lik ve tuğrular olmak üzere tarih sırasıyla başlıklar altında incelenmiştir. Bu çalışma sonuna ilave edilen sonuç, bibliyografya, dizin, eser raporu ve estampajların bulunduğu bölümle sona ermektedir.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi bünyesinde hazırlanan bu çalışma süresince başta danışmanım Prof. Dr. M. Hüsrev SUBAŞI olmak üzere, Prof. Dr. Muhittin SERİN, Doç. Dr. A. Sacid AÇIKGÖZOĞLU, Abdullah GÜN, Ali TOY, Davud BEKTAŞ, hocalarıma teşekkür ederim.

NİSAN 2016

Esra VATANSEVER

Fatih-İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ABDÜLFETTAH EFENDİ

A) Abdülfettah Efendi'nin Hayatı	3
1. Doğumu ve Soyuna	3
2. Eğitim-Öğretimi ve Hat Sanatındaki Hocaları	3
3. Yaptığı Resmî Görevleri	6
3. Yetişmesinde Mehmet Hüsrev Paşa'nın Rolü	7
B) Hat Sanatındaki Yeri ve Üslûbu	8

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLFETTAH EFENDİ'NİN TAŞA MAHKÛK HAT ESERLERİ

A) Celî Sülûs Hatla Yazdığı Kitâbeler	10
1. Şevkniyhâl Kadın Mezartaşı Celî Sülûs Kitâbesi (1277/1860)	10
2. Pertevniyhâl Vâlide Sultan Çeşmesi Celî Sülûs Kitâbesi (1279/1861)	14
3. Bâb-1 Humâyûn Kitâbesi (1285/ 1868)	20
4. Yıldız Hamidiye Camii Celî Sülûs Kitâbesi	21
5. Ertuğrul Tekke Camii Şadırvanı Celî Sülûs Kitâbesi	30

B) Celî Ta'lik Hatla Yazdığı Kitâbeler	30
1. Kuleli Askerî Lisesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1847)	30
2. Gümüşsuyu Kışlası Celî Ta'lik Kitâbesi (1278/1860)	33
3. Galatasaray Lisesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1278/1860)	33
4. Sadâbad Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1279/1862)	39
5. Harbiye Askerî Müzesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1279/1862)	40
6. Hz. Yûşa Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1280/1863)	40
7. Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1288/1869)	52
8. Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1294/1875)	52
9. Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1294/1875)	53
10. Taşkışla Celî Ta'lik Kitâbesi	60
C) Tuğralar	64
1. Sarıyer II. Mahmut Çeşmesi Tuğrası (1253/1836)	64
2. Kuleli Askerî Lisesi Tuğrası (1847)	64
3. Kadıköy İskele Camii Tuğrası (1275/1858)	64
4. Saadâbad Camii Tuğrası (1276/1859)	64
5. Karagümrük Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi Tuğrası (1279/1862)	64
6. Bâb-ı Hümâyûn Tuğrası (1284/1867)	64
7. Topkapı Sarayı II. Avlu'daki Tuğra (1288/1869)	71
8. Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Tuğrası (1289/1870)	71
9. Eminönü Hacı Küçük Camii Tuğrası (1289/1870)	71
10. İstanbul Üniversitesi Tuğrası	71
11. Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Tuğrası (1294/1875)	76
12. Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Tuğrası (1294/1875)	76
13. Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Tuğrası	76
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	80
BİBLİYOGRAFYA	81
DİZİN	83
EKLER	
A) ESER RAPORU	86
B) ESTAMPAJ VE ÜZERİNDEN ÇİZİM	90

KISALTMALAR

bkz.	bakınız
c.	cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
F.	fotoğraf
H.	hicrî
M.	milâdî
ö.	ölümü
s.	sayfa
sa.	sayı

GİRİŞ

Sanat; sanatkârın hayal gücü, beceri ve aşkının, görenin ve dinleyenin ruhuna hitap edecek, onu hayran bırakacak şekilde yansıtılmasıdır düstûrundan hareketle, insanoğlunun yazıya olan ihtiyacı ve harflerin meydana geliş seyri izlendiğinde, gerek çeşitliliği, gerek uygulanma biçim ve imkânları yazının sanata oldukça elverişli olduğunu gösterir. Ki insan yaşam şartları dâhilinde her zaman güzeli ve ince duygulara hitap eden zarâfette işleri ve eşyayı tercih etmiş, icat etmiştir. Muhakkak ki vahyin insana yol gösterici özelliği sayesinde muvaffak olunmuştur. Sanatın ve dinin soyut gerçekler olup maddî planda tezahür ediyor olmaları aslında onların ne kadar birlikte ve benzer metotlar olduğuna da delildir. Dolayısıyla dinden beslenen sanat ve sanat üzerinde tezahür etmiş öğretiler her zaman insanlık için daha kabule şâyân olmuştur.

İslamiyet’le birlikte sözün, yazının, harflerin, kalemin, kâğıdın ve hokkanın kutsiyeti meydana konulmuş, inancın bir parçası ve kıymetlisi olmuşlardır. Hatta ilâhî kelamda kaleme, harflere yemin edilmesi kalemlerle münasebet kuranlara şeref katmıştır. En temel bir sebep olarak Kur’ân-ı Kerîm’in doğru ve en güzel biçimde yazılıp okunması, bununla birlikte yaşamın kendisi olması hedeflenmiş, Sâhib-i Mutlak’ın rızası ve varlığın imkânı buna bağlanmıştır. Vahyin yazılmasına verilen önem, vahiy kâtiplerinin seçilmesi ve onların çalışmalarının bizzat Hazreti Peygamber tarafından takip ediliyor olmasından anlaşılmaktadır. Hazreti Peygamber’in kâtiplere yazıyla ilgili kimi nasihatleri muhakkak ki bugün de hattatların yolunu aydınlatmaktadır. “Hokkaya likâ koy, kalemi eğri kes, besmelenin bâ’sını dik yaz, sin harfinin dişlerini, mim’in gözünü açık, ism-i celâl’i güzel yazmaya gayret et, Rahmân’da kalemin mürekkeğini yenile, nun’un çanağını uzat, Rahîm’i de güzel yaz.”, şeklindeki sözleriyle besmelenin güzel yazılmasına teşvik etmekle birlikte, “Bilgiyi yazıyla bağlayın.”, “Güzel yazı gerçeğe açıklık kazandırır.” şeklinde nasihatleri olmuştur. Aynı dönemde vahiy kâtibi olarak vazifelendirilen Hz. Ali mushaf yazısına bazı kurallar koymak ve güzelleştirmek suretiyle hattat silsilesinin imâmesi mesâbesindedir.

Bu çalışmanın konusu olan ve Osmanlı'nın son dönem yapılarında imzasına sıkça rastladığımız Abdülfettah Efendi'nin hayatı hat sanatı açısından kıymetli olmakla beraber tarihî açıdan da hassas bir döneme dikkat çekmektedir. Sanat tarihi açısından bakıldığında Abdülfettah Efendi'nin kendi sanatı içerisinde evâil, evâsıt ve evâhiri göz önüne alınarak yapılacak okuma ve incelemelerde nelerden etkilenecek üslûbunu oluşturduğu ve geliştirdiği aydınlanmış ve hat sanatının bir dönemine ışık tutulmuş olacaktır. Sanatkârimiz sülûs-nesih eserler vermekle beraber daha ziyade mekânları süsleyen celî sülûs, celî ta'lik ve tuğralarıyla ön plana çıkmıştır. Bursa Ulu Camii, Eminönü Yeni Camii, Süleymaniye Camii, Fatih Türbesi, Beylerbeyi Sarayı, Yıldız Hamîdiye Camii, Ertuğrul Tekke Camii eserlerinin bazılarının görülebileceği mekânlardır.

Hattat Abdülfettah Efendi'nin gerek saray hattatı olarak, gerekse resmî vazifelerinde ve şahsî çalışmalarında döneminin müstesna bir hocası ve sanatkârı olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışma ile maksat hat sanatımızın bir döneminde adından söz ettirmiş, izleri ve eserleri bugüne kadar gelmiş bu önemli sanatkârın hayatını, yaptığı hizmetler, hocaları ve eserleri ışığında incelemek ve ulaşılan bilgi ve eserleri toplu bir şekilde ortaya koymaktır.

Araştırma sırasında Hat sanatıyla birlikte ilgili mimari yapılar ve şahsiyetlerle ilgili kaynak teşkil edebilecek her türlü basılı yayının yanı sıra internet aracılığıyla ulaşılabilen arşivler, kütüphane ve müze kaynaklarından yararlanılmıştır. Türk ve İslam eserleri bağlamında başvuru merkezleri konumundaki müzelerin ihtiva ettiği eserler arasında da araştırmalar yapılmıştır. Tespit edilen mahkûk eserlerine birebir ulaşılmaya çalışılmış olup büyük bir kısmının fotoğrafları tarafımdan çekilmiştir.

Bu çalışma öncesinde konuyla ilgili yapılmış çalışmaları araştırdığımızda en geniş çaplı çalışmanın makale boyutunda kaldığı görülmüştür. Abdülfettah Efendi gibi hat sanatının kudretli ve etkili bir sanatkârının geniş çaplı bir araştırma ve çalışmayla mahkûk eserlerine dair bilgilerin bir araya getirilmesinin bu alanda faydalı bir eser ortaya koyacağı takdir edilerek bu çalışma meydana getirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDÜLFETTAH EFENDİ

A) ABDÜLFETTAH EFENDİ’NİN HAYATI

1. Doğumu ve Soyu

Resmî tercüme-i hâlinde şöyle yazmaktadır¹; “Abdül Fettah Efendi Abdullah Efendi’nin oğludur. 1230 sene-i hicriyesinde Dersaaset’de tevellüt eylediği nüfus tezkire-i osmâniyesinde muharrerdir.”²

1814 yılında Sakız adasında doğan Abdül Fettah Efendi aslen Rum’dur (bkz. Resim 1). 1822 yılında Sakız Adası’nda çıkan isyanın bastırılmasından sonra yetim kalan çocuklar arasından dönemin seraskeri Hüsrev Paşa tarafından köle olarak satın alınmış ve diğer köleler gibi iyi bir eğitim ve İslâmî terbiyeyle yetiştirilmişti.

2. Eğitim-Öğretimi ve Hat Sanatındaki Hocaları

Abdül Fettah Efendi Hüsrev Paşa’nın seraskerliği süresince Dâire-i Askeriye’de okumuş ayrıca Arapça, Farsça, Hesap ve Hendese öğrenmiştir. Bu eğitimi sırasında Sülüs, Nesih, Ta’lik, Divânî ve Rik’a yazılarını da talim ederek mezun olmuştur. Sülüs-Nesih yazılarını Mustafa Şâkir Efendi’den (ö. 1284/1867) meşk ederek 1247/1832’de icâzet aldı. Ta’lik yazıyı daha sonra Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi’den (ö. 1265/1849) öğrenerek 1262/1846 yılında icâzetini almaya hak kazanmıştır (bkz. Resim 3).

¹ Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, s. 24.

² Babasının isminin sadece Abdullah olarak verilmesi köle olarak satın alındığına delalettir. O vakitlerde kölelerin baba isimleri Abdullah olarak kayıt edildiği bilinmektedir.

Resim 1

Resim 2

Abdülfevâh Efendi'ye ait bir fotoğraf ve Sultan II. Mahmud haziresinde bulunan mezartaş kitesesi

Resim 3

Abdülfevâh Efendi'nin Yesarizâde'den aldığı ta'lik icâzetnamesi

3. Yaptığı Resmî Görevleri

Abdülfettah Efendi 1247/1831 yılında, henüz gençliğinin başında iken 200 kuruş maaş ile Serasker Hüsrev Paşa'nın husûsî kâtipliğine getirilmiştir. Aynı sene içinde sıbyan alayında ve tabur kâtiplerine rik'a yazı hocalığı yapmıştır. 1839/1255 tarihinde Hüsrev Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiyle Abdülfettah Efendi de Sadâret Kâtipliğine getirilmiştir. 1845'te Eyüp Camii Vakfı Kaymakamlığı, ardından 1846'da Şehzâde Camii Vakfı Kaymakamlığı görevlerini ifâ etmiştir. Bunlardan sonra sırasıyla Sivas, Amasya, Aydın evkâf müdürlükleri, Saruhan, Kastamonu, Selânik'te mal müdürlükleri görevlerinde bulunmuştur.

1855 yılında Bursa'da vukûbulan büyük depremle çoğunluğu yıkılan Bursa Ulu Camii'nin tâmirâtında hatların onarılması ve gerekenlerin tecdîden yazılması vazîfesini Şefik Bey'le birlikte ifâ etmişlerdir. Abdülfettah Efendi İstanbul'a döndükten sonra 22 Ağustos 1857/1 Muharrem 1274 tarihinde 3750 kuruş maaş ile Sersikkekünânlığa getirilmiştir³. Ayrıca o yıllarda kâime adıyla çıkartılan kâğıt paraların kalıplarının hazırlanmasında yardımcısı Râsim Efendi'yle (1258-1842/1302-1885) birlikte çalışırken, 1277/1860 yılında filigran yapımını öğrenmek üzere Viyana ve Paris'e gönderilir. Bu yıllara ait bir hatîrâ da şöyledir; sersikkekenlik vazîfesini sürdürdüğü 1857 yılında Medîne-i Münevvere'de Mescid-i Nebevî'nin hatlarının yazılması için bir hattat vazifelendirilmesi durumu hâsıl olunca, anlaşıldığı üzere Sultan Abdülmecid'in de kendini yakın bulduğu üslûbda eser veren Abdullah Zühdi'ye (ö. 1297/1879) bu görev tevdi edilir. Bunu duyan Abdülfettah Efendi ise "Ben varken böyle bir çocuk görevlendirilir mi?" diyerek henüz genç yaşta olmasına rağmen kudretini ispat etmiş olan Abdullah Zühdi'yi tenkid etmiştir⁴. Elbette bu davranış bir kibir eseri olmaktan ziyâde Sultan Abdülmecid'in bu kadar yakınında bulunmasına rağmen padişahın üslûb konusunda ne kadar seçici olduğunun ve Abdullah Zühdi'nin o yaşta kendinden beklenmeyecek bir başarıya sahip olduğunun bir göstergesi olarak okunmalıdır. Bu minvâlde ikinci bir hatîrası ise şöyledir; Sultan Abdülmecid döneminde başlayıp Sultan Abdülaziz eliyle nihayete eren ve Fossati restorasyonu olarak bilinen Süleymaniye Camii restorasyonunda harim dâhilindeki hatları yeniden yazmakla görevlendirilen Abdülfettah Efendi kubbe yazısına rahatça çalışabileceği bir alana ihtiyacı olduğunu padişaha bildirince kendisine Şehzâdebaşı'nda bir köşk tahsis edilmiştir. Abdülfettah Efendi çalışmasının nihayet bulmasıyla evin anahtarlarını da teslim etmek ister ancak, bu ev gösterdiği büyük emek ve başarısı karşılığında Sultan tarafından kendisine hediye edilmiştir. Abdülfettah Efendi'ye 1846 yılında layık görülen hâcelik unvânı 1879 yılında bâlâlığa yükseltilmiştir. Bilâhare birinci rütbe Osmânî ve üçüncü rütbe Mecîdî nişanlarıyla taltif edilmiştir. Kendisini yetiştiren Hüsrev Paşa'dan yâdigâr kalan Vâniköy'ündeki sahilhane'de

³ Sersikkekünân; mâdenî para ressamlığı da denilen, darphânede para, madalya ve nişan basanların başkanı anlamına gelmektedir.

⁴ Ali ALPARSLAN, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, s. 139, YKY, 2012 İstanbul.

ikâmet etmekteyken 16 Ekim 1896/8 Cemâziy'el-evvel 1314 tarihinde hasta olduğu üzere vefat etmiştir. Ayasofya Camii'nde kılınan cenâze namazının ardından Sultan II. Mahmut Türbesi Hazîresine defnolunmuştur (bkz. Resim 2). Mezar taşında şu ibare yazmaktadır; *“Hüve'l-bâki Kudemâ-yı ricâl-i devlet-i aliyyeden ve rütbe-i bâlâ-yı ashâbdan sersikkekünân-ı cenâb-ı şehriyârî el-Hâc Abdülfettah Efendi merhûmun rûh-i şeriflerine el-fâtîha, sene 1314, 8 Ramazan (M. 10.2.1897).”*

Abdülfettah Efendi'nin Türkiye toprakları dışında kalan Şam ve Girit gibi Osmanlı şehirlerinde de eserleri olduğu bilinmekle birlikte, bugünkü durumları hakkında bir ize rastlanmamıştır.

3. Yetişmesinde Mehmet Hüsrev Paşa'nın Rolü

Osmanlı topraklarında sıkıntıların ve etnik ayrışmaların fazlasıyla kendini gösterdiği bir dönemde, 1822 yılında Sakız Adası'nda da bir Yunan ayaklanması meydana gelir. Koca lakâbıyla tesmiye edilen dönemin kaptân-ı deryası Hüsrev Paşa isyanın bastırılması olayları sırasında köle konumuna düşmüş birçok Rum kökenli çocuğu satın alarak İstanbul'a getirip yetiştirmesiyle dikkat çekmiştir. İki defa sadrazam ve iki defa kaptân-ı deryalığın yanı sıra seraskerlik ve daha birçok devlet görevinde bulunan Hüsrev Paşa'nın da çocukken kölelikten satın alınarak iyi bir eğitimle yetiştirildiği bilinmektedir. Bununla birlikte çocuklara olan şefkatiyle de dikkat çekmesi bir tesadüf olmasa gerek. Asıl ismi Mehmed Hüsrev'dir. Abaza asıllı olup çocukluğunda İstanbul'a getirilmiş ve Enderûn'da yetiştirilmiştir.

Hüsrev Paşa çeşitli memuriyetlerinin ardından Sultan II. Mahmud döneminde Mısır valiliğine atanır, aynı dönemde Nizâm-ı Cedîd ordusunu kurmakla görevlendirilir. Ardından birçok valiliklerde bulunur ve 1822 yılında Mora yarımadasında çıkan isyanı bastırmak üzere denizcilikteki tecrübesine istinâden ikinci defa kaptân-ı deryalığa getirilir. Hüsrev Paşa başından beri batı tarzında askerî eğitimi savunan biri olarak 1827 yılında verilen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Seraskerliği rütbesiyle istediği eğitim ve düzeni uygulama imkânı bulmuştur. Orduda kırmızı fesin kullanılmasını sağlayan ve Selimiye Kışlası'nı açan Hüsrev Paşa kendisine verilen yetkileri akıllıca kullanarak salâhiyeti elinde tutmayı başarmış, Sultan II. Mahmut'un yakınlığını kazanmıştır. Yaşı henüz genç olan Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasının ardından Tanzimâtın ilânıyla Hüsrev Paşa görevinden azledilir ve maaşı da kesilerek Tekirdağ'a sürgüne gönderilir. Bir yıl sonra affedilerek İstanbul'a döner ve seraskerlik makamına iade edilir. 1846 yılında tekrar görevinden alınır ve 1855 yılında ardında büyük bir servet bırakarak, Emirgân'daki evinde vefat eder. Cenazesi Eyüp'de Bostan İskelesi'nde adına yaptırdığı türbesine defnedilir.

Oldukça nüktedan, tedbirli ve cömert biri olduğu söylenen Hüsrev Paşa'nın hiç çocuğu olmamıştır. Ancak yetiştirdiği kölelerin otuz kadarı paşa olmak üzere pek çok devlet görevinde adamlarını bulundurarak nüfûzunu korumayı başardığı kaydedilmiştir. Abdülfettah Efendi'de bu yetiştirdiği çocuklardan sadece biridir. Doksan yılı aşkın bir ömür yaşayan Hüsrev Paşa'ya ait bir kısım mektuplar özel kâtibi Çobanzâde Halil tarafından Müntehabât-ı Müfide-i Mükâtebe adıyla bir araya getirilmiştir.

B) HAT SANATINDAKİ YERİ VE ÜSLÛBU

Abdülfettah Efendi Sülûs-Nesih eğitimini Hâfız Osman (1052-1642/1110-1698) yoluna mensub olan Mustafa Şakir Efendi'den (ö. 1284/1867) almış olmakla birlikte, gerek sülûs gerek ta'lik'te daha ziyâde celî eserleri günümüze ulaşmıştır. Bu minvâlde öncelikle celî sülûs üslûbunu ele alacak olursak; Abdülfettah Efendi'nin san'atının ilk ve orta dönemleri sayılabilecek eserleri Mahmud Celâleddin (ö. 1829) Üslûbu'nun etkisindedir. Hattatın devlet görevlerinde bulunan, dönemin padişahı ve kendisi de hattat olan Sultan Abdülmecid'in yakınlığını ve sevgisini kazanmış biri olduğu göz önünde bulundurulursa o dönemde bu üslûba yakın eserler ortaya koyması anlaşılabilir. Aynı padişah devrinde yaşamış Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den (ö. 129/1876) de bu üslûbda yazılar yazmasının beklenmesi, Abdülfettah Efendi'nin neden böyle bir yol izlediğini kuvvetlendirir niteliktedir. Tavsiye mâhiyetinde söylediği “Celî yazanlar Râkım'dan; sülûs ve nesih yazanlar Şevkî Efendi'den ayrılmamalı”⁵ sözüyle aslında gönlünün Râkım yolunda olduğu anlaşılan Abdülfettah Efendi 1300/1854 tarihinden itibaren tamamen Râkım yolunu benimseyecektir. Öyle ki Merhûm Necmeddin Okyay'dan (1883/1976) öğrenildiği üzere terekesinden Mustafa Râkım Efendi'nin (1171-1758/1241-1826) seçkin yazıları çıkmıştır⁶. Abdülfettah Efendi'nin mimârî yapılar da bulunan celî sülûs yazıları ise hep Râkım Üslûbu'ndadır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Abdülfettah Efendi san'atında iki zıt yolu başarıyla yürütmüştür. Bu şekilde eserler vermesi onun ne kadar kudretli bir san'atkâr olduğunun göstergesidir. Celî Sülûste takip ettiği bu gelişim evreleriyle geldiği nokta sanki ardından gelecek Sâmî Efendi'nin habercisi niteliğindedir. Abdülfettah Efendi'nin maalesef ki nesih bir yazısına ulaşamamıştır.

Celî Ta'lik Üslûbu hakkında ise; yine iki tarzda eserleri en güzel biçimiyle ortaya koyduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. Aslen hocası Yesârizâde'nin yoluna mensûb olan hattatın İran tarzında celî ta'lik eserlerine de rastlanmaktadır⁷. Hocası Yesârizâde'den aldığı 1262 (M. 1846) tarihli icâzetnâme 40x30 cm. ölçülerinde olan ve açık renk zemin üzerine siyah

⁵ Ali ALPARSLAN, *Ünlü Türk Hattatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 94, Ankara 1992.

⁶ M. Uğur DERMAN, “Osmanlı Devrinin Adalı Hattatları”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, s. 397-401, sa. 39, 2013.

⁷ a. g. m.

mürekkeple farsça yazılmış mâil kıtadan ibaret olup mealen şöyledir; “*Arslanın pençesini tararsın, tokluğundan dolayı seni öldürmeyebilir. Gönlü zengin kimseler yaraya lütuf merhemi sürerler.*” Bu icâzetnâmenin bir diğer önemi de Yesârizâde’nin babası Mehmed Es’ad Yesârî’den aldığı icâzetnâmenin aynı metin olmasıdır. İmad’dan takliden yazdığı kıta Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde GY 324/17 numarayla kayıtlıdır. Ayrıca tarih itibariyle Abdülfettah Efendi Yesârizâde’den son icâzet alan hattat olduğu anlaşılmaktadır. Eser Musatafa Balcı koleksiyonunda bulunmakla birlikte Korpus Yayıncılık tarafından *Harflerin Aşkı* kitabında yayınlanmıştır.

Abdülfettah Efendi aynı zamanda maharetle çektiği tuğralarla öne çıkmaktadır. Gerek mimârî yapılarda, gerek levha ve gerek kumaş üzeri işleme halinde gözleri ve gönülleri süsleyen tuğraları günümüze ulaşmıştır. Ömründe beş padişah dönemi gören Abdülfettah Efendi’nin sırasıyla Sultan II. Mahmud, Sultan Abdülmecid, Sultan Abdülaziz, Sultan Beşinci Murad, Sultan İkinci Abdülhamid tuğraları mevcuttur⁸.

⁸ M. Uğur DERMAN, “Tuğralarda Estetik”, *İlgi Mecmuası*, s. 16-24, sa. 33, 1982 İstanbul.

İKİNCİ BÖLÜM

ABDÜLFETTAH EFENDİ’NİN TAŞA MUHKÛK HAT ESERLERİ

A) Celî Sülüs Hatla Yazdığı Kitâbeler

1. Şevknihal Kadın Mezartaşı Celî Sülüs Kitâbesi (1277/1861)

Divan Yolu Caddesi üzerindeki Sultan II. Mahmud Türbesi haziresinde bulunan mezar taşı kitâbesi 1861 yılında vefat eden Hazinedar Ustası Şevknihal Kadın’a aittir (bkz. Resim 4, 5, 6, 7, 8). Toplam on satırdan oluşan kitâbe celî sülüs satır istifiyle yazılmış olmakla birlikte şu şekildedir:

*“Haremser-i Hümâyûnda sıdk ü hulûs ile ifâ-yı
hüsn-i hidmet ü isbât-ı müddeâ-i istikâmet ederek
Hazinedar Ustalık makam-ı vâlâsını ihrâz
ü hüsn-i itimâd ü itibara mazhâriyetle iktisâb-ı
izz ü şeref ü imtiyaz etmiş olan
sâhibetü ’l-hayrât fahrü ’l-mühadderât merhume
ü mağfûrunlehâ Şevknihal Usta Hazretlerinin
ruh-u şerifi vâsıl-ı rahmet
ü ğufrân ü nâil-i ravza-i ridvân ola Âmîn.
Fî 34 yevm-i salı Rebîü ’l-evvel sene 1277
Abdülfettah”*

Resim 4
II. Mahmud haziresi'ndeki Hazinedar Ustası Şevknihal kadına ait mezartaşı kitabesi

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

2. Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi Celî Sülüs Kitâbesi (1279/1862)

Fatih Aksaray semtinde 1862 yılında inşa edilen caminin avlu kapısı olan taç kapının iki yanında bulunan ve cami ile aynı adı taşıyan çeşmeler ve kitâbeleri, iki sağ cenahta iki sol cenahta olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Dönemin ünlü şairlerinden biri olan Safvet tarafından kitâbelerde Sultan II. Mahmud ve annesi Pertevniyal Sultan'a övgülerle birlikte her dörtlükte bir tarih düşürülmüştür. Celî sülüs satır istifi şeklinde 1279 tarihli kitâbeler mermer yeşil zemin üzerine altın yaldızlıdır (bkz. Resim 9-14).

Avluya girerken sağ cenahta kalan bölümde yer alan kitâbe şu şekildedir:

“Muharremde tamam oldu bu dilcû çeşme-i ihsân

Hüseyn-i kerbelânın ruhunu şâd eyledi Yezdân

İçip bir su dedim tarihini Safvet safâlarla

Müferrih çeşme Aksaray'da Vâlide Sultan

Fî sebilillah bu vâlâ menbaî bünyâd edip

Eyledi celb-i dua Sultan-ı kevne Vâlide

İç suyun Safvet şifa olsun yazıp tarihini

Yaptı bir şâfi sebil atşân-ı kevne Vâlide

Avluya girerken sol cenahta kalan bölümde yer alan kitâbe ise şu şekildedir:

Hak eder bir kat dahi cennette Hân-ı Mahmud'u Şâd

Eyledi rûhiyçün inşa hemser-i pâk-i sebil

Nakş olunsa taşına tarihini ey Safvet değer

Yaptı Han Abdülaziz'in mâderi pâk-i sebil

Teşnegâna Vâlide Sultan edüb işrâb-ı âb

Efdalu'l-a'mâl sakyü'l-mâ-i imtisâl etti

Abd-i ihsancüyu Safvet söyledi tarihini

Yaptı a'lâ nev çeşme Vâlide Pertevniyâl”

Resim 9

Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi Kitabesi

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Aynı tarafta bulunan iki küçük çeşmenin üzerinde de şu beyitler bulunmaktadır;

“Gör bedi’ âb-ı sâf Vâlide Sultan-ı eskendere

Düşüp mâe’l-hitâbı dolmağa düşmez dîsudâyeye

Selâsetle dedim Safvet bu cârî hayra nev tarih

Durur cümle akan sular bu ayn-ı mehd-i ulyâyaya

Nemegahu Abdülfettah Sersikkegünân 1279”

3. Bâb-ı Humâyûn Kitâbesi (1285/1868)

Bâb-ı Hümâyûn Topkapı Sarayı’nın dışarıya açılan en büyük kapısıdır. Kapının dışındaki kitâbe Fatih Sultan Mehmet tarafından Ramazan 883 (Aralık 1478)’de yapıldığını belirtmektedir. Bazı tören alaylarının da burada yapılıyor olması kapıya simgesel bir önem katmıştır. Kapı kemerinin hemen üstünde bulunan Sultan II. Mahmud tuğrası o dönemde kapı üzerinde bazı değişikliklerin yapıldığını göstermektedir. Ancak asıl değişiklik Sultan Abdülaziz döneminde yapılmıştır. Sultan Abdülaziz’in emriyle yapılan tamiratta kapının dış yüzündeki mermer süsleme iç kısma da aynı şekilde uygulanmıştır. Yazıldığı dönemden bugüne görenleri kendine hayran bırakan güzellikteki hattat Ali bin Yahyâ Sofî’ye ait istifli kitâbe kendi içinde bazı değişikliklere uğrayarak kapının iç yüzüne Abdülfettah Efendi tarafından yazılmıştır. Gerek formu gerekse yazıldıkları dönemin üslupları açısından birbirinden farklı olan bu iki yazı XV. ve XIX. yüzyıllardaki celî yazıların durumunu göstermesi açısından iyi birer örneklerdir. Yazan ibare “Allah’tan korkanlar, elbette cennetlerde ve pınarların başındadırlar. Onlara: ”Selametle güven içinde oraya girin” denir. Biz o cennetliklerin kalplerindeki kinleri çıkarır atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı koltuklara otururlar. Orada kendilerine hiçbir yorgunluk gelmeyecek. Oradan çıkarılacak da değillerdir.” mealindeki Hicr Sûresi 45-48. âyetleridir. Söz konusu istifin hemen altında “Allah’tan yakın bir yardım ve fetih vardır. Sen mü’minlere müjdele” mealindeki Saff Sûresi 13. âyeti sonuna teberrüken “Ya Muhammed” ibaresi eklenerek yazılmıştır. 1284 tarihli bu yazının hemen altında istifli bir şekilde “nemegahu Abdülfettah sersikkegünân” imzası bulunmaktadır. Ancak 2003 yılında bu yazının Abdülfettah Efendi’ye ait orijinal yazı olmadığı iddiası ortaya atılmış ve muhtelif zamanlarda geçirdiği restorasyonlarda yazının mahkûk bulunduğu taşın kırıldığı ve yerine yenisinin yazılarak konulduğu anlaşılmıştır⁹. Bu yazının da altında kalan kapı kemerinde “Abdülfettah” imzalı Sultan Abdülaziz tuğrası bulunmaktadır (bkz. Resim 15-20).

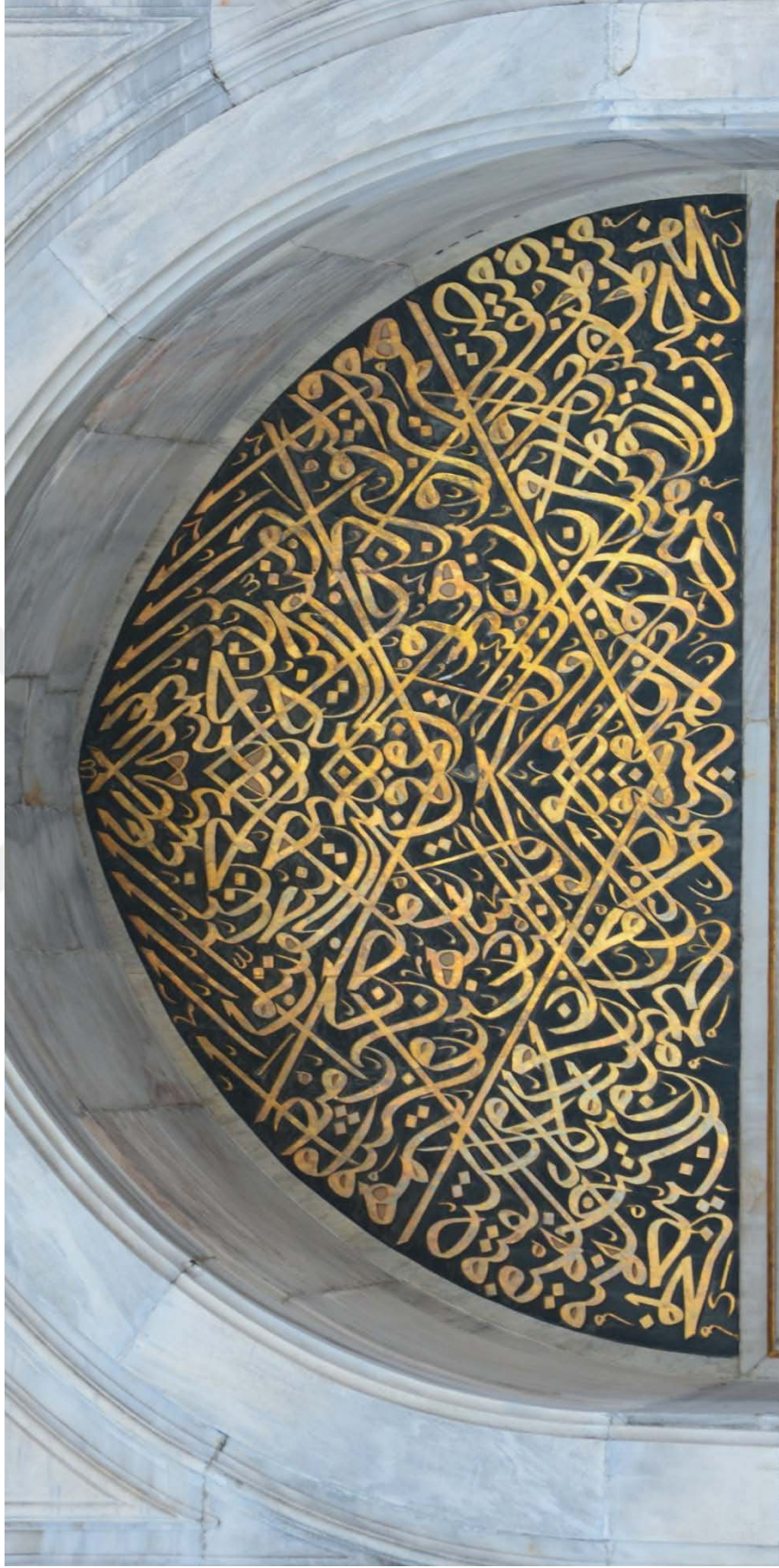
⁹ Abdullah KILIÇ, “Topkapı’nın mührünü kırdılar yerine mermer koydular”, *Zaman*, 7 Mayıs 2003; “Topkapı’nın kitabesi 50 yıl önce sökülmüş”, *Zaman*, 8 Mayıs 2003.

Bâb-1 Hümâyûn'un iç tarafında kemerli kapının her iki yanında bulunan nişlerin üzerinde dikdörtgen formda istifli yazılar bulunmaktadır. Kapıdan çıkarken sağ tarafta kalan niş üzerinde “*Lâilâhe illallâhü'l-melikü'l-hakku'l-mübîn*” ibaresi, sol tarafta kalan nişte ise “*Muhammedü'r-rasûlullah sa'diku'l-va'du'l-emîn*” ibaresi yazmaktadır.

Bâb-1 Hümâyûn'un dışında kalan kemerli kapının iki yanında bulunan nişlerden sağdakinin üzerinde “*es-Sultânü zıllullâhi fi'l-ard*” ibaresi, soldakininde ise “*ye'vâ ileyhi küllü mazlûm, sadaka habibullah*” ibaresi bulunmaktadır. 1285 tarihli ve hemen altında “*Abdülfehtah*” imzası bulunan ibare “*Sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Bütün mazlumlar ona sığınurlar.*” mealindeki hadis-i şerifdir.

4. Yıldız Hamidiye Camii Cefî Sülüs Kitâbesi

Caminin giriş aksı üzerinde bulunan “*Çünkü namaz mü'minlere vakitleri belli bir farzdır.*” mealindeki Nisâ Sûresi 103. âyet olan “*İnnes'salâte kânet ale'l-mü'minîne kitâben mevkûtâ*” ibaresi yazılıdır. Harime giriş kapısı üzerinde ise “*Size Allah'tan selam olsun, tertemizsiniz. Artık ebedî olarak buraya girin*” mealindeki Zümer Sûresi 73. âyet olan “*Selâmün aleyküm tibtüm fed hulûhâ hâlidîn, Sadakallâhü'l-kerîm*” ibaresi yazılıdır (bkz. Resim 21, 22).

Resim 15
Bâb-1 Humâyûn Kitâbesi

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

Resim 21

Yıldız Hamidiye Camii Kitâbesi

Resim 22

5. Ertuğrul Tekke Camii Şadırvanı Celî Sülüs Kitâbesi

1887 yılında II. Abdülhamid tarafından Şâzelî dergâhı olarak inşâ edilen Ertuğrul Tekke Camii'nin giriş kapısı önünde bulunan şadırvan üzerindeki celî sülüs beyit şu şekildedir (bkz. Resim 23-24);

“Sîrâb-ı lutfidir hep halk-ı cihan serâpâ

Dergâh-ı Şâzelîye su eyledi isâle.”

B) Celî Ta'lik Hatla Yazdığı Kitâbeler

1. Kuleli Askerî Lisesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1263/1847)

1828 yılında II. Mahmud tarafından Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye diye anılan ordunun eğitimi için kışla olarak inşa edilmiştir. 1847 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa edildiği döneme ait olan kitâbe okulun sahile bakan şeref kapısı üzerindedir ve tarih beyti Keçecizâde Fuat Paşa tarafından yazılmıştır (bkz. Resim 25).

Kitâbe şu şekildedir;

“ Kulelide kal'a-asa inşa etti berdebâ

Şâh-ı devran yapmış idi çok muallâ kışlayı

Sadr u serasker iken tarihini yazdı Fuâd

Kıldı Hân Abdülaziz bünyâd vâlâ kışlayı

Ketebehu Abdülfettah Sersikkegünân”

Resim 23

Resim 24

Ertuğrul Tekke Camii Şadırvanı Kitâbesi

Resim 25

Kuleli Askerî Lisesi Kitâbesi

2. Gümüşsuyu Kışlası Celî Ta'lik Kitâbesi (1278/1861)

1850'li yıllarda yapımına başlanan Müzika-i Hümayun binası 1861 yılında tamamlanmış olup gümüşde İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kullanımındadır. Binanın Dolmabahçe yönüne bakan şeref kapısı üzerinde bulunan kitâbe şu şekildedir (bkz. Resim 26-31);

“Taht-ı iclâle cülûsundan beru ikdâm ile

Mülkün i'mâr etmede şâh-ı cihan Abdülaziz

Eyleyüb inşâ Gümüşsuyu'nda bu nev kışlayı

Nakd-i cevvi-i din-i askere kıldı revan Abdülaziz

Mülk ve millet sâye-i lütfunda görsün rahatı

Padişah-ı âlem olsun her zaman Abdülaziz

Söyledi tarih muaccem bende-i hass-ı Ziyâ

Mevkiinde kışlayı yaptırdı Hân-ı Abdülaziz

Hurrirehu Abdülfettah Sersikkegünân-ı Hazîne-i Hassa-i Şâhâne”

3. Galatasaray Lisesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1278/1861)

1868 yılında Sultan Abdülaziz'in emriyle kurulan okula, önceden Galata Sarayı Ocağı'nın kullandığı bina tahsis edildi. 1870 yılındaki Beyoğlu yangınında az zarar gören bina, 1907 yılında büyük çaplı bir yangın geçirmiştir. Ancak binanın ana giriş kapısı üzerinde bulunan 1278 tarihli bu kitâbe harf devriminden sonra kazınmış, 1990'lı yılların başında gazeteci Ziyad Ebuzziya'nın gayretiyle Hattat Ali Alparslan'a yeniden yazdırılmıştır¹⁰. Kitâbenin okunuşu şöyledir (bkz. Resim 32-35);

“Tâcidâr-ı şevket ü iclâl Hân Abdülaziz

Şehriyâr-ı vâkıfu'l-ahvâl Hân Abdülaziz

Makdem-i şâhânesi artırdı şân-ı devleti

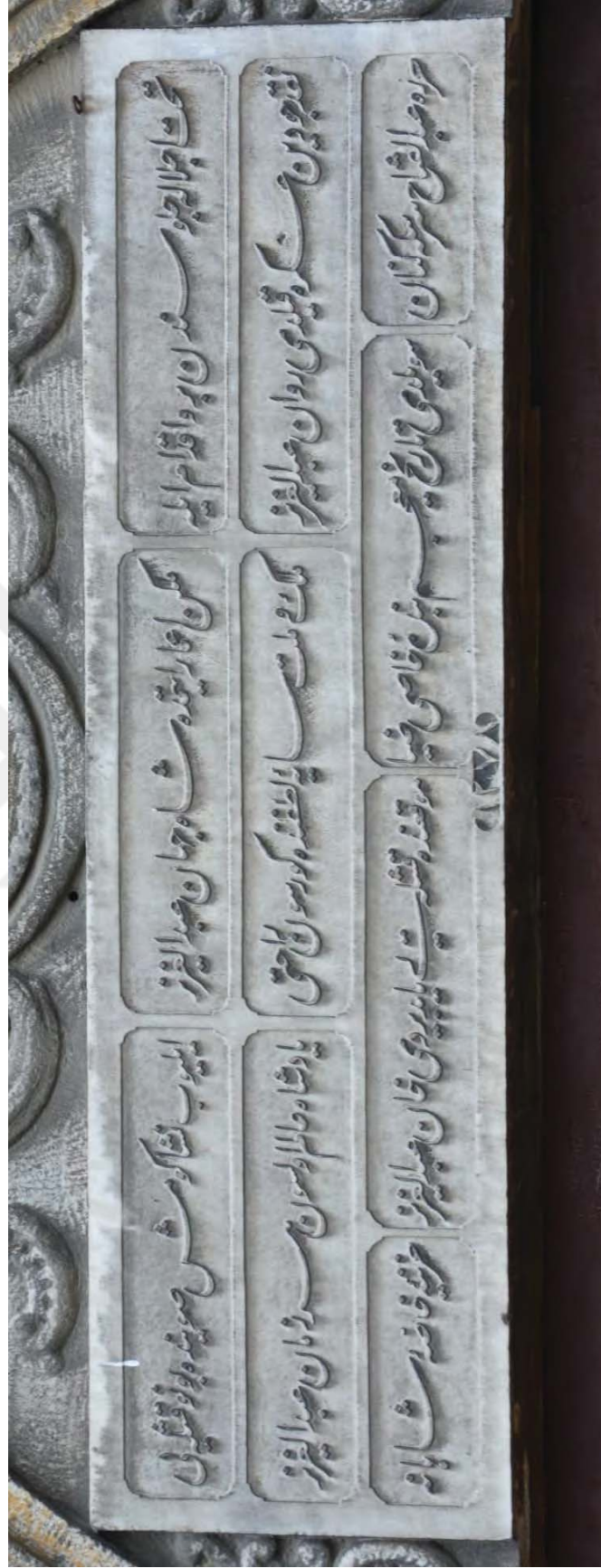
Say ve ikdâm etti âlü'l-âl Hân Abdülaziz

Böyle yazsın Müşterî levh-i sipihre vasfını

Kâinata merci'-yi âmâl Hân Abdülaziz

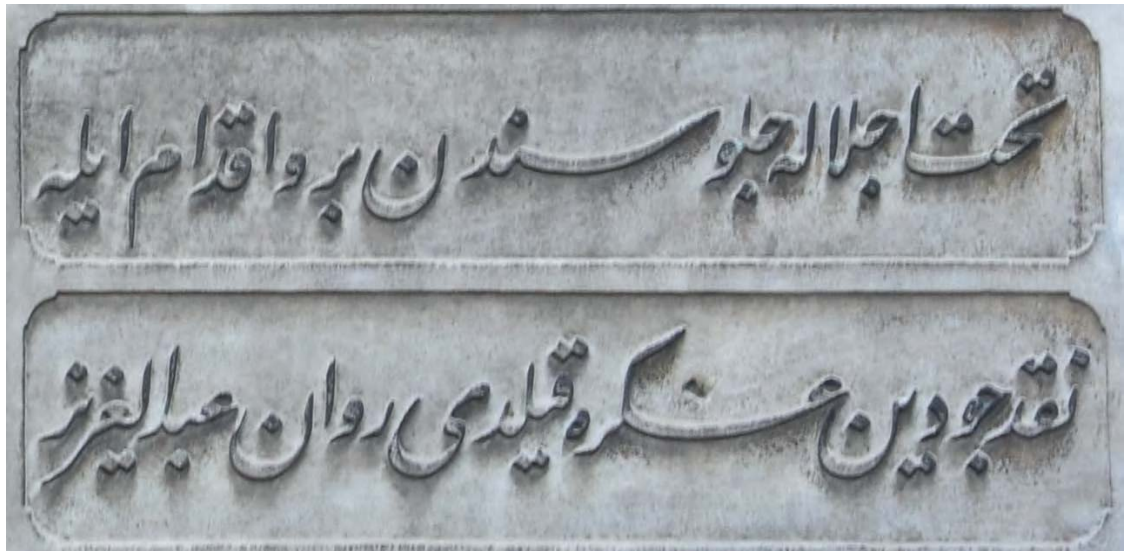
İntizam ü rahat-ı icnâd-ı nusret-yâdını

¹⁰ Ali Rıza ÖZCAN, *İstanbul'un 100 Kitabesi*, İBB Kültür A. Ş. Yayınları, s. 156, İstanbul 2011.

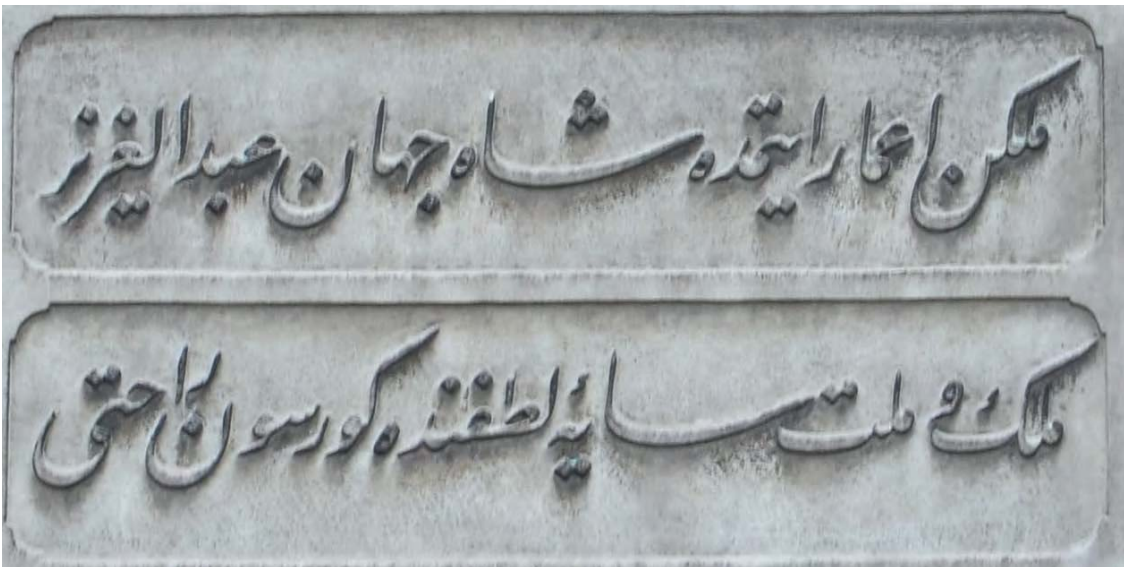

Resim 26

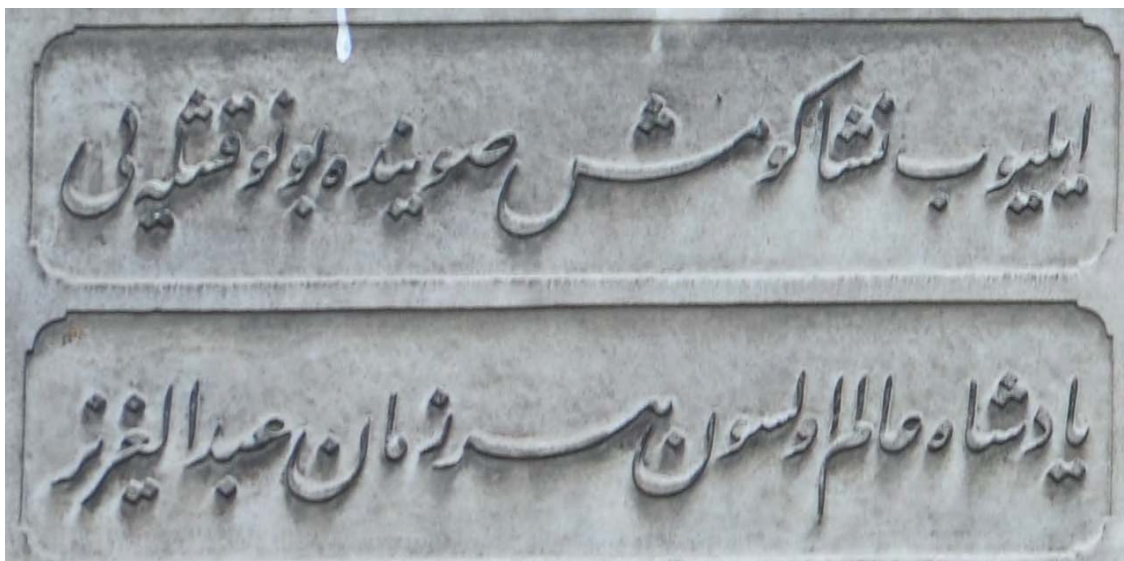
Gümüüşsuyu Kışlası Kitâbesi

Resim 27

Resim 28

Resim 29

Resim 30

Resim 31

Resim 32

Galatasaray Lisesi Kitâbesi

Resim 33

Resim 34

Resim 35

Eyleyüb her yüzden istikmâl Hân Abdülaziz

Bundan evvel iki nâkıs kışlanın itmâmını

Emr ü ferman eyledi derhâl Hân Abdülaziz

Bir de Beyoğlu'nda tekmile üçüncü kışlayı

Himmet etti etmedi ihmâl Hân Abdülaziz

Mahlas-ı hâss-ı eb-i zîşânını tahsîs ile

Feyz-i adlî kıldı istihsâl Hân Abdülaziz

Rûh-i pâk-i vâliidi cennette şâd olsun destün

Saltanat etsün nice bin sâl Hân Abdülaziz

Her neye bed' eylese tesyîr edüb Rabb-i Kadîr

Azm ü cezminde bula ikbâl Hân Abdülaziz

Kâmil oldukta dedim târih-i cevherdârını

Kışlayı kıldı bihîn-i ikmâl Hân Abdülaziz

Nemegahu Abdülfettah 1278”

4. Sadâbad Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1279/1862)

İlk olarak Lâle Devri'nde yapılmış olan cami 1862 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa edilmiştir. Sultan Abdülaziz'i öven kitâbe şöyledir (bkz. Resim 36-38);

“Mehdi-i dürr-i zaman Abdülaziz

Sahib-i hayr-ı ihsan Abdülaziz

Nerde gördiyse harâbe bir mahal

Eyledi ihyâ heman Abdülaziz

Var idi burada bir mescid dahi

Yaptı cami aldı şân Abdülaziz

Yazdı Kâmil kulları bir beyit ile

Seng-i tarihe nişan Abdülaziz

Eyledi bünyâd Saadâbad'da

Cami-i zibâyı Hân Abdülaziz

Nemegahu Abdülfettah Sersikkegünân 1279”

5) Harbiye Askerî Müzesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1279/1862)

Günümüzde Harbiye Askerî Müzesi olarak kullanılan bina Sultan Abdülaziz tarafından kışla olarak inşa ettirilmiş olup kitâbe bugün parçalara ayrılmış halde müze bahçesinde bulunmaktadır. Ancak kitâbenin okunmasını imkânsızlaştıran çoğu parçalarının eksik olmasıdır. Okunabilen bazı kısımlarından Sultan Abdülaziz'i metheden beyitlerin olduğu ve hattat imzası olarak sadece “nemegahu Abdülfettah” kısmının bulunduğu görülmüştür (bkz. Resim 39-45). Kitâbenin tam ortasında Râkım Efendi'ye ait Sultan Abdülaziz tuğrası bulunmaktadır.

Ayrıca müze bahçesinde kırık bir çeşme kitâbesi daha bulunmaktadır. Bu kitâbenin de parçaları eksik olduğundan tam okunamamıştır. Hattatı belirlenememiştir.

6. Hz. Yûşa Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1280/1863)

Hz. Yûşa Camii Sultan Abdülaziz devrinde geçirdiği bir yangın üzerine 1863 yılında yenilenmiş ve kitâbesi Abdülfettah Efendi tarafından yazılmıştır. Şair Naîm'e yazdırılan kitâbe şu şekildedir (bkz. Resim 46).

“Ziyâ-yı şem-i mihrâb-ı hilâfet cami-i şevket

İmâmü'l-müminîn Abdülaziz Hân kerem-mu'tad

Bu vâlâ mâbedi nâr-ı harîk etmiş iken sûzân

O bâni-i esâs-ı din-i devlet eyledi âbâd

Müezzinler salâ etsün Naîmâ böyle tarihin

Ne zibâ kıldı Hân-ı Abdüaziz bu camii bünyâd

1280 nemegahu Abdülfettah Sersikkegünân”

Resim 36

Sadâbad Camii Kitâbesi

Resim 37

Resim 38

Resim 39

Harbiye Askerî Müzesi Kitâbesi

Resim 40

Resim 41

Resim 42

Resim 43

Resim 44

Resim 45

Resim 46

Yûşâ Camii Kitâbesi

Resim 47

Resim 48

7. Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Celî Ta'lik Kitâbesi (1288/1871)

1871 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Vâlide Sultan tarafından Aksaray semtinde inşa ettirilen caminin abidevî güney kapısı üzerindeki kitâbe şu şekildedir (bkz. Resim 49-51);

*“Hazret-i Abdülaziz Hân-ı diyânet-perverin
Görmedi va'z-ı meberrât etmede mislin cihan
Vâlid-i cennetmekân Mahmud Hân'ın ruhunu
Vâlide Sultan bu yüzden dahi kıldı şâduman
Bârekallah nev zemin bir cami inşa eyledi
Tarh-ı dilârâsına hayret de kaldı âsuman
Su akıtıysa Zübeyde Mekke'ye Bağdat'tan
Bunda ol Sultan-ı zîşân Kâbe'den verdi nişan
Yazdı Nüzhet bendesi itmâmına bir beyt kim
Mısra aynından sekiz tarih tam oldu i'yân
Mâder-i Abdülaziz Hân yaptı vâlâ mâbedi
Olsa layıktır bu beytullah matâf-ı kudsiyyân
1288 Abdülfettah”*

8. Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1294/1877)

Gülhane parkının Demirkapı çıkışında bulunan, yakınlarında bulunan kışladan çıkan askerlerin yolu üzerinde su ihtiyaçlarını karşılamak için Sultan Abdülhamid tarafından yaptırılan çeşmedir. Kitâbesi şu şekildedir (bkz. Resim 52-57);

*“ Levheşullah ol melek-haslet şeh-i devrâne kim
Âdeti sarfetmedir hayrâta nakd-i bâdîd
Hak Te'âlâ eylesün â'dâya galib her zaman
Sayesinde halk-ı âlem eylesün ıyd üzre ıyd
Hâtırından geçmez iken kimseyi incitmesi
İstedi zûr ile şimdi kahrın â'dâ-yı anîd*

*Ol sebebden asker-i İslâm'ı techîz eyleyüb
Düşmanın karşısına gönderdi çok sedd-i sedîd
Gâziyânın yolu üstüdür deyû bu çeşmeyi
Yaptı tâ kim matarasın doldura bin merd-i sa'id
Çeşmesâr-ı lütfunun sîrâbıdır halk-ı cihan
Üstümüzden sâyesin dûr etmesin Rabb-i Mecîd
Geldi şâha hâtır-ı Mahvî'ye bir tarih-i tam
Askerine çeşme yaptırdı seni Abdülhamîd
Nemegahu Abdülfettah
Sersikkegünân 1294''*

9. Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Celî Ta'lik Kitâbesi (1294/1877)

Topkapı Sarayı 2. avluda bulunan kitâbe Sultan III. Ahmed döneminde (1703-1730) bugünkü Abhazy Cumhuriyeti sınırlarındaki karadeniz kıyılarında yaptırılan Sohum kalesine aittir. Kitâbe Osmanlı-Rus savaşı (1877-78) sırasında kalenin geri alınmasının üzerine buraya nakledilmiştir. Yapım kitâbesinin üzerine iki satır ta'lik ile Abdülfettah Efendi tarafından şu beyitler yazılmıştır (bkz. Resim 58-60):

*“Asr-ı Hân-ı Ahmed-i Sâlisde Sohum Kal'ası da
Yapılıp bâbının üstüne bu taş kondu hemân
Sonra Moskofeline geçmiş iken nica zaman
Vatan yevm olup oldu nizâm-ı talan
Kal'ayı Rusya'dan Hân-ı Hamîd-i Sâni
Zor ile aldı gerüye şeh-i gâzi-i zaman
Geldi fermân-ı hümayûnu ile işte bu seng
Buraya vaz'ını emreyledi şâh-ı devrân”*

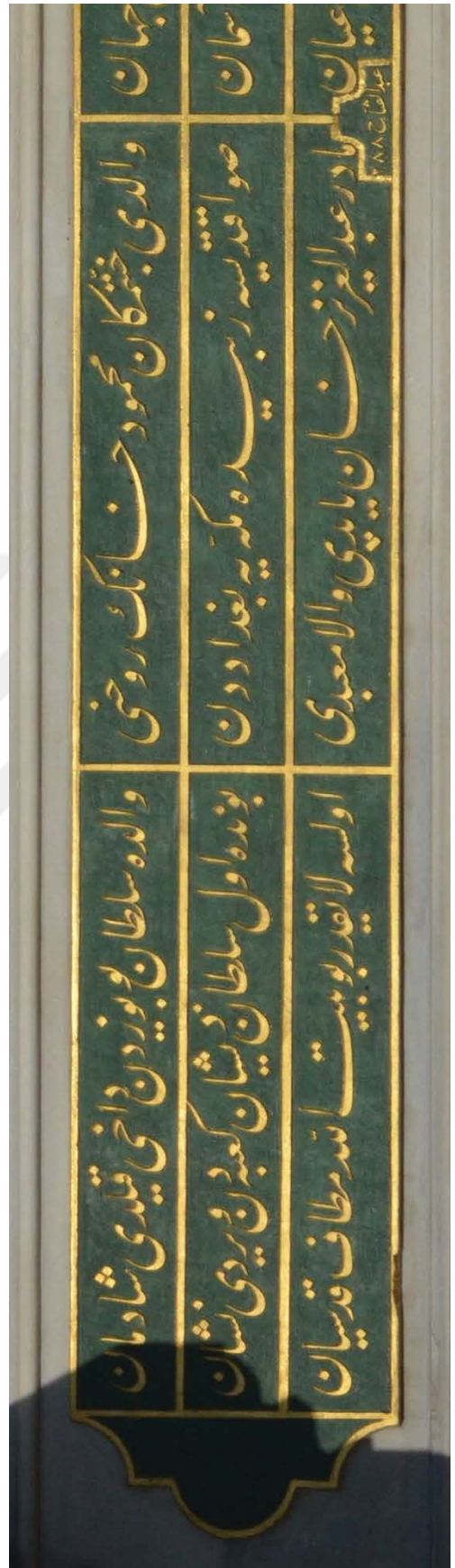

Resim 49

Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Kitâbesi

Resim 50

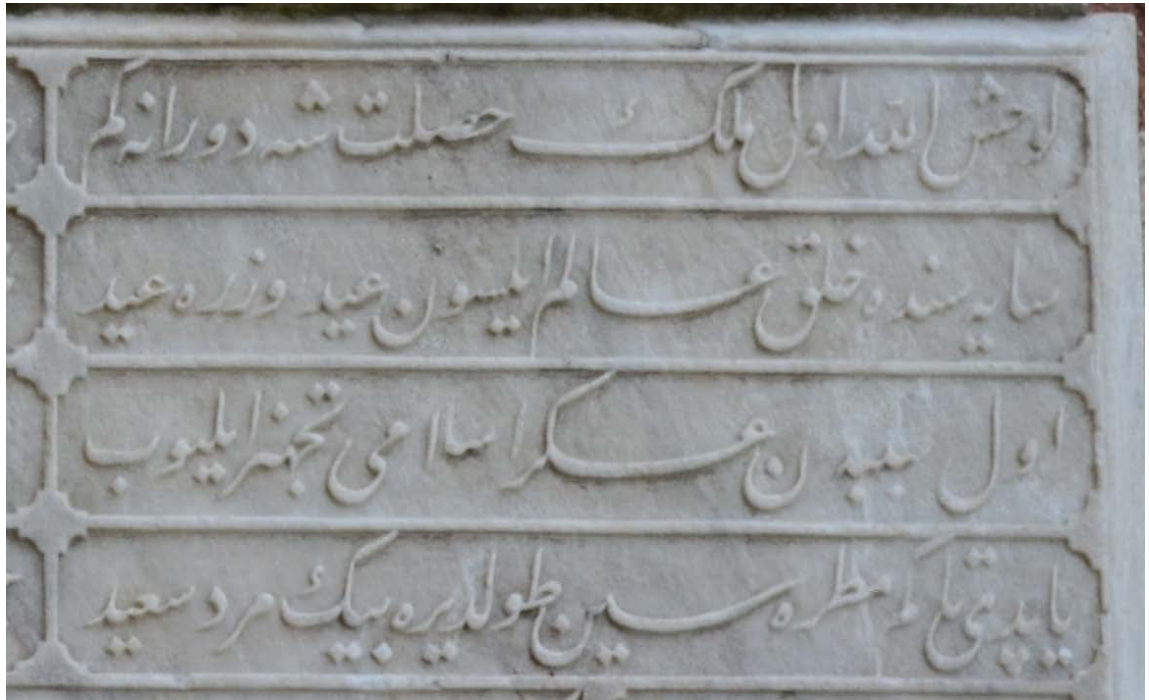

Resim 51

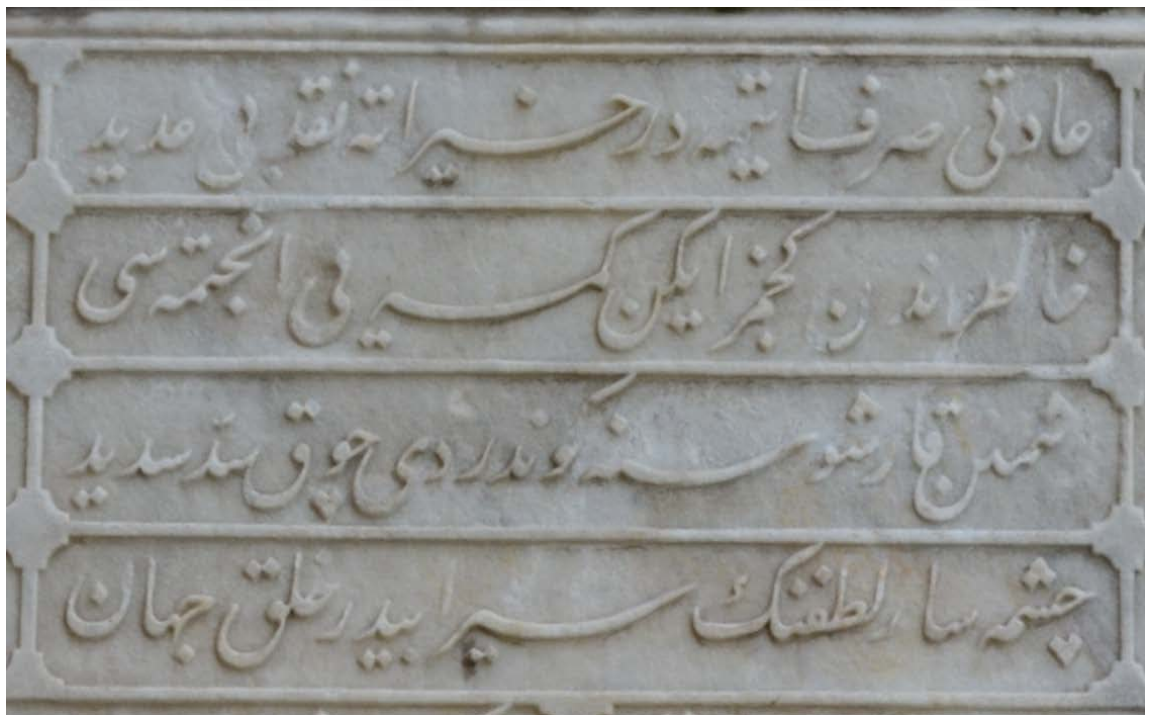

Resim 52

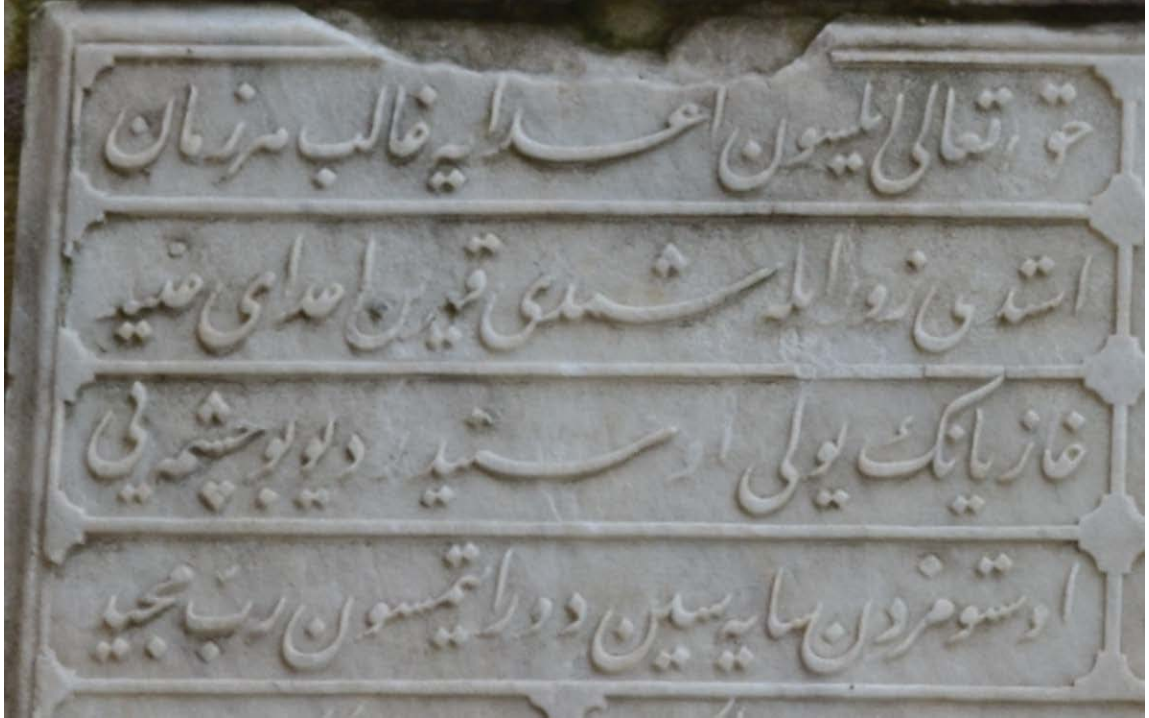
Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Kitâbesi

Resim 53

Resim 54

Resim 55

Resim 56

Resim 57

Resim 58

Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Kitâbesi

Resim 59

Resim 60

10. Taşkışla Celî Ta'lik Kitâbesi

1847 yılında Sultan Abdülmecit tarafından Mekteb-i Tıbbiyye binası olarak inşasına başlanmış fakat iki yıl sonra askerî okul olmasına karar verilerek planı değiştirilmiş olan Taşkışla'da Sultan Abdülmecid'in başlattığı onarım Sultan Abdülaziz tarafından tamamlanmış olup günümüzde İstanbul Teknik Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakülteleri eğitim görmektedir. Tamir kitâbesi şu anda yerinden sökülmiş durumda olup sökülürken imza kısımları kısmen kırılmış hâlde bina girişinde sergilenmektedir (bkz. Resim 61-65). Kitâbe şu şekildedir;

“Muhibbî-i din-i mübîn zıll-i ile'l-âlemîn

Yani Hân-ı Abdülaziz evvel pâdişâh-ı kâmrân

Olmada gündün güne ma'mur mülk ve devleti

Buldu teşrifîyle taht-ı saltanat şevketle şân

İşte ez-cümle bu zîbâ mevkiye mektep için

Bedâ' edüb terk eylemişti dâd-reşâh-ı cihan

Yıkılıp olmuş derûnu kalb-i açık ve şen harâb

Yalnız kalmış idi divâr sakfından nişân

Yeni baştan eyleyüb mimar lütfiyle binâ

Askerine kışla olsun deyu emretti heman

Namı koydu Mecidiyye bu âlî kışlanın

Serteser te'sis ve ihyâ eylemişken bi'l-hemân

Böyle şâhın askeriyle ömrünü ikbâlini

Gökteki yıldızdan efzûn ede Rabb-i Müsteân

Bil bedâhe yazdı Nurs çâkeri tarihini

Kışla yaptı saîd ola bu mevkiyi şâh-ı zaman

Sersikkegünân Abdülfettah”

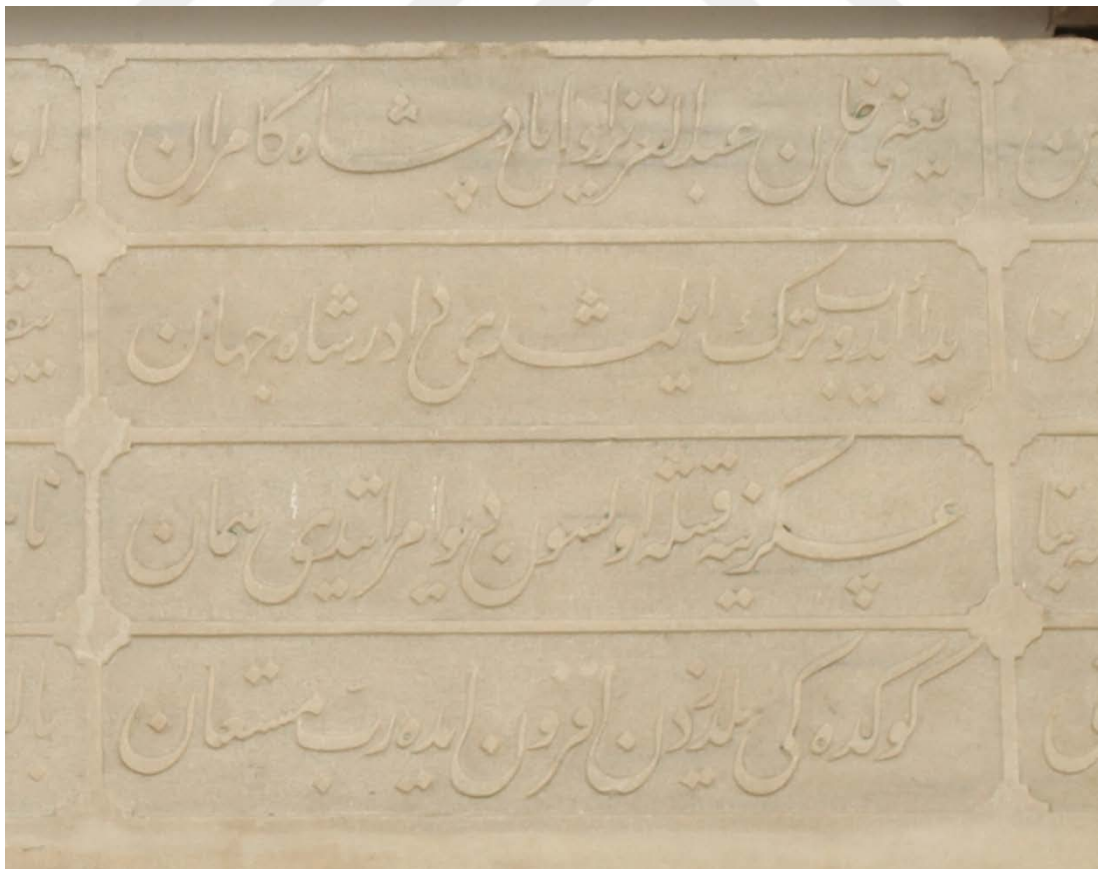

Resim 61 (F. Dr. Aras NEFTÇİ Arşivi)

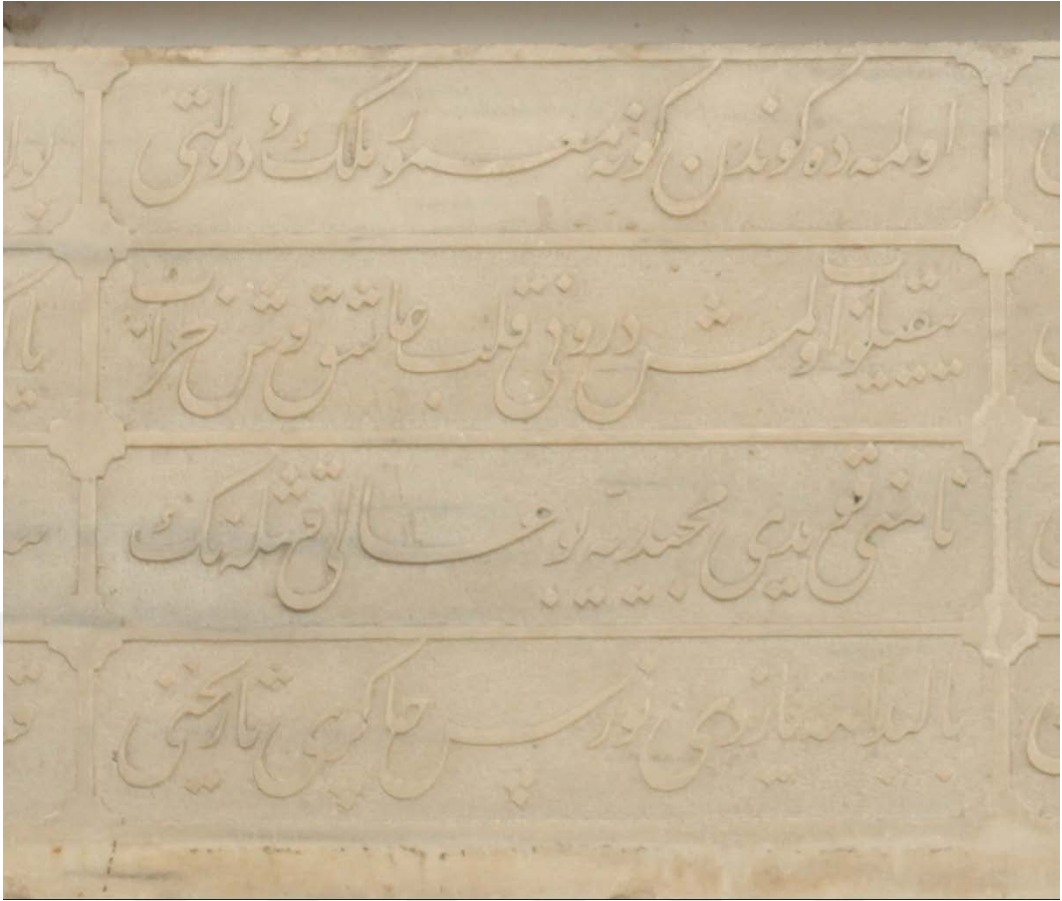
Taşkişla Celî Ta'lik Kitâbesi

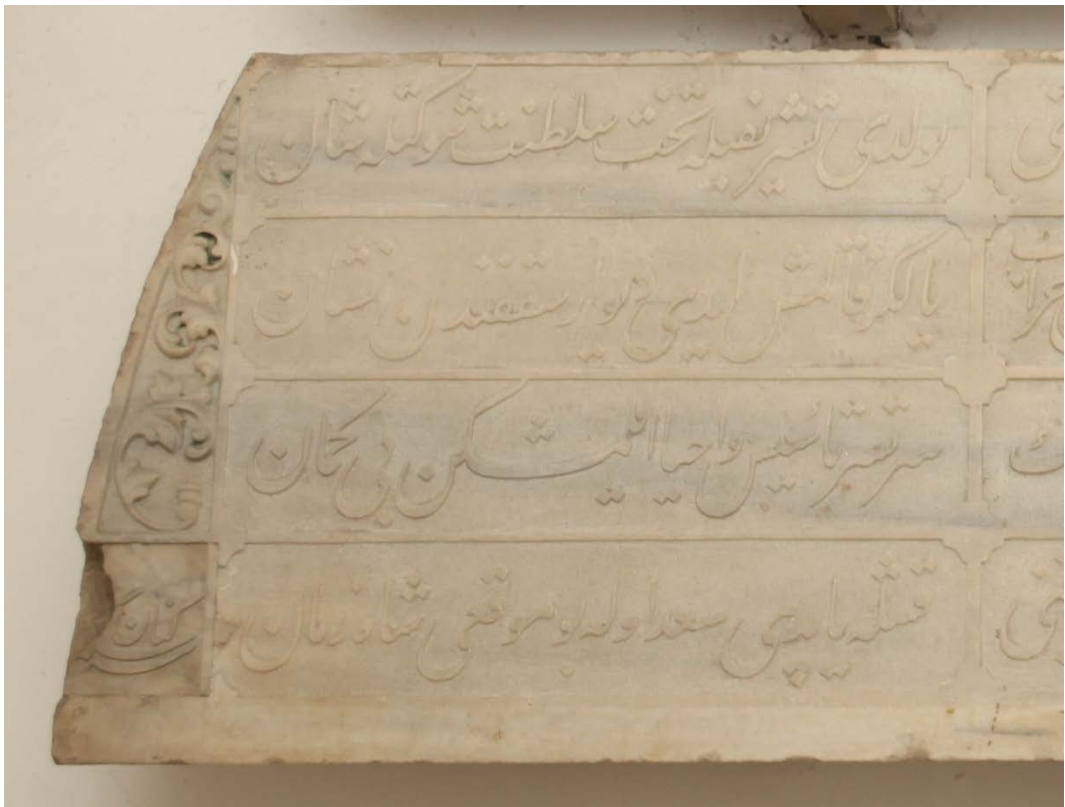
Resim 62

Resim 63

Resim 64

Resim 65

C) Tuğralar

1. Sarıyer II. Mahmut Çeşmesi Tuğrası (1253/1837)

Kitâbesinden 1253 (M. 1837) tarihli olduğu anlaşılan çeşmenin Sultan II. Mahmud tuğrası mermere mahkûk olup altın yıldızlıdır. Tuğranın sağ üst kısmında “*adli*” ibaresi de bulunmaktadır. Abdülfettah Efendi’nin herhalde en eski tuğrası olması hasebiyle bu istifli imzasını sadece burada kullandığı görülmüştür. Tuğranın çevresi kılıç, borazan ve bayrak şekilleriyle süslenmiştir (bkz. Resim 66).

2. Kuleli Askerî Lisesi Sultan Abdülaziz Tuğrası (1263/1847)

Sultan Abdülaziz tuğrası yeşil zemin üzerine altın yıldızlı olup, Kuleli Askerî Lisesinin denize bakan ön cephesinin en üstünde bulunmaktadır (bkz. Resim 67).

3. Kadıköy İskele Camii Tuğrası (1275/1858)

Cami 1760 yılında III. Mustafa tarafından yaptırılmış, 1858 yılında Sultan Abdülmecid tarafından yeniden inşa edilmiştir. Caminin Kazasker Mustafa İzzet Efendi’ye ait ihya kitâbesinin hemen üzerinde Abdülfettah Efendi’ye ait Sultan Abdülmecid tuğrası yer almaktadır. Tuğra siyah zemin üzerinde, altın yıldızlı ve oval çerçeveye çevrilidir (bkz. Resim 68).

4. Sadâbad Camii Tuğrası (1276/1859)

1862 yılında Sultan Abdülaziz tarafından yeniden inşa edilen caminin giriş kapısı üzerinde, koyu yeşil zemin üzerine, 1276 (M. 1859) tarihli, altın yıldızlı tuğra mermerden oval bir çerçeveye sınırlandırılmıştır (bkz. Resim 69).

5. Karagümrük Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi Tuğrası (1279/1862)

Karagümrük’te Sultan Abdülaziz’in annesi Pertevniyâl Vâlide Sultan adına yaptırdığı çeşmedir. 1279 (M. 1862) tarihli çeşmenin Şevki Efendi tarafından yazılmış iki dörtlükten ibaret olan kitâbesinin ortasında “*ketebehu Abdülfettah*” imzalı olan Sultan Abdülaziz tuğrası üzüm ve yaprak desenleriyle çerçevelenmiştir (bkz. Resim 70).

6. Bâb-ı Hümâyûn Tuğrası (1284/1867)

1284 (M. 1867) tarihli Bâb-ı Hümâyûn’un iç kısım yazılarının ortasında, kapı kemerinin hemen üzerinde bulunan Sultan Abdülaziz tuğrası koyu yeşil zemin üzerinde altın yıldızlı ve oval yıldızlı bir çerçeve içerisinde, “*ketebehu7 Abdülfettah*” şeklinde imzalıdır (bkz. Resim 71).

Resim 66

Sarıyer II. Mahmut Çeşmesi Tuğrası

Resim 67

Kuleli Askerî Lisesi Sultan Abdülaziz Tuğrası

Resim 68

Kadıköy İskele Camii Tuğrası

Resim 69

Sadâbad Camii Tuğrası

Resim 70

Karagömrük Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi Tuğrası

Resim 71

Bâb-ı Humâyûn Tuğrası

7. Topkapı Sarayı II. Avlu'daki Tuğra (1288/1871)

1288 (M. 1871) tarihli Sultan Abdülaziz tuğrası Topkapı Sarayı II. avluda matbah duvarı boyunca dizilerek sergilenmekte olan çeşitli kitâbelerden biridir. 328 numarayla kayıtlı, “*ketebehu Abdülfettah*” imzalı ve taşa mahkûk olup geometrik şekillerle yuvarlak bir çerçeve içerisindedir. Ayrıca tuğrayı sağ taraftan saran kabartma bir hilal bulunmaktadır (bkz. Resim 72).

8. Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Tuğrası (1289/1872)

1289 (M. 1872) tarihli yeşil zemin üzerine altın yaldızlı Sultan Abdülaziz tuğrası, caminin abidevî kapısı üzerinde bulunmaktadır. “*ketebehu Abdülfettah*” şeklinde imzalı olan tuğra rûmî desenlerde çevrelenmiştir (bkz. Resim 73).

9. Eminönü Hacı Küçük Camii Tuğrası (1289/1872)

1470 yılında yapılan cami çok defalar onarım görmüş, geçirdiği bir yangınla tamamen harap olduktan sonra Sultan Abdülaziz'in baş muhâsibi Servet Ağa tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Caminin giriş kapısı üzerinde Muhsinzâde Abdullah Efendi'ye ait iki satırlık kitâbenin üzerinde bulunan Sultan Abdülaziz tuğrası Abdülfettah Efendi'ye aittir¹¹. Tuğra yeşil zemin üzerinde altın yaldızlı ve bitki motiflerinden oluşan oval çerçeveyle çevrilidir (bkz. Resim 74).

10. İstanbul Üniversitesi Tuğrası

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Harbiye Nezâreti olarak kullanılan günümüzde İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsü olan binanın abidevî giriş kapısı üzerinde bulunan Sultan Abdülaziz tuğrası 1927 yılında İsmail Hakkı Baltacıoğlu sayesinde kazınmaktan kurtulup üzeri mermer plakayla kapatılmıştı. 2014 yılında yapılan restorasyonda üzerinde “T. C.” yazılı plaka çıkarılıp Abdülfettah Efendi'ye ait tuğra gün yüzüne çıkarılmıştır. Tuğra yeşil zemin üzerinde altın yaldızlı ve oval çerçeve içerisindedir (bkz. Resim 75).

¹¹ Muammer ÜLKER, “Abdullah Hamdi Bey”, *DİA*, c. I, sa. 103-104.

Resim 72

Topkapı Sarayı II. Avlu'daki Tuğra

Resim 73

Pertevniyâl Vâlide Sultan Camii Tuğrası

Resim 74

Eminönü Hacı Küçük Camii Tuğrası

Resim 75

İstanbul Üniversitesi Tuğrası

11. Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Tuğrası (1294/1877)

1294 (M. 1877) tarihli Sultan II. Abdülhamid tuğrası sağ üst kısmında “*el-gâzi*” ibaresiyle birlikte, yeşil zemin üzerine altın yaldızlı olup oval bir çerçeve içerisindedir (bkz. Resim 76).

12. Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Tuğrası (1294/1877)

1294 (M. 1877) tarihli olan tuğra mermer mahkûk olup kitâbenin hemen üzerinde bir çıkmanın içerisinde, Osmanlı Devleti armasının hemen üzerine oturtulmuştur. Sağ üst kısmında ince bir işçilikle işlenmiş “*el-gâzi*” ibaresi ve sol altta imza bulunmaktadır (bkz. Resim 77).

13. Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Tuğrası (1307/1889)

Eski ismi Mühendishâne-i Berri-i Humâyûn olan bina isminde de anlaşıldığı üzere 1795 yılında Sultan II. Mahmud tarafından mühendis okulu olarak inşa edilmiş olup günümüzde Halıcıoğlu Askerlik Şubesi olarak kullanılmaktadır. 1307 tarihli kitâbenin hemen üstüne yerleştirilmiş Sultan II. Abdülhamid tuğrası koyu yeşil zemin üzerine altın yaldızlı halde ve gül motifleriyle çevrelenmiştir (bkz. Resim 78).

Resim 76

Topkapı Sarayı'nda Sohum Kalesi Tuğrası

Resim 77

Sirkeci Demirkapı Ertuğrul Çeşmesi Tuğrası

Resim 78

Mühendishâne-i Berri-i Hümâyûn Tuğrası

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hat sanatı doğduğu günden bu yana hocadan talebeye ilmin aktarılmasıyla bugüne ulaşmış ve sanatkârların elinde gelişerek en güzel haline ulaşmıştır. Muhakkak ki bundan sonra da gelişmek üzere bir yol izleyecektir. Osmanlı Hat Sanatı tarihinde önemli sanatkârlardan biri olan Abdülfettah Efendi de sanatımızın bugüne en güzel şekliyle ulaşmasında bıraktığı eserlerle ve mevkii gereği yerine getirdiği hizmetlerle önemli bir yere sahiptir.

Abdülfettah Efendi'nin eserlerinin dönem itibariyle gerek mimârî yeniliklerin gerekse inşa edilen yeni anlayıştaki yapıların azamî olduğu bir dönem olmasının etkisiyle askerî kışlalar, devlet binaları üzerinde ve o dönemde inşa edilen camilerle birlikte restore edilen yapılar üzerinde ve dâhilinde bulunduğu gözlenmiştir.

Yapmaya çalıştığımız bu araştırmada muhakkak noksanlıklar ve hatalar mevcuttur. Bundan sonra yapılacak çalışmalara basamak olmasını ve varsa eksikliklerin tamamlanmasını umarım.

BİBLİYOGRAFYA

- ACAR Şinasi, *Türk Hat Sanatı*, Antik A. Ş. , İstanbul 2007.
- ACAR Şinasi, *Ünlü Hattatların Mezarları, Gelimli Gidimli Dünya*, İstanbul 2004.
- ALPARSLAN Ali, “Abdülfettah Efendi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. I, s.30-31.
- ALPARSLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, YKY, İstanbul 2007.
- ALPARSLAN Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- AYKAÇ Fettah, “Kölelikten Efendiliğe Tuğrakeş Hattat Abdul Fettah Efendi”, *İSMEK El Sanatları Dergisi*, İstanbul 2010, sa. 10, s. 104-109.
- BAYAT Ali Haydar, *Hüsn-i Hat Bibliyografyası (1888-1988)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- BATUR Afife, “Taşkılla”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, s. 221-223.
- BERK Süleyman, “İstanbul, Açık hava Hat Müzesi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2010-2011, sa. 47-48, s. 367-389.
- BERK Süleyman, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İBB Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2012.
- ÇEÇEN Kâzım, “Mühendishane-i Berri-i Hümayun”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VI, s. 14-15.
- ÇÜRÜK Cenap, “Kuleli Askerî Lisesi”, *DİA*, c. XXVI, s. 355-356.
- DERMAN Uğur, “Abdülfettah Efendi”, *DİA*, c. I, s. 203.
- DERMAN Uğur, “Hat”, *DİA*, c. XXIII, s. 267.
- DERMAN Uğur, “Osmanlı Devrinin Adalı Hattatları”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları Dergisi*, Harvard Üniversitesi Yayınları, 2013, vol 39, s. 397-405.

- DERMAN Uğur, “Tuğralarda Estetik”, *İlgi Mecmuası*, 1982 İstanbul, sa. 33, s. 16-24.
- EYİCE Semavi, “Bâb-ı Hümâyun”, *DİA*, c. IV, s. 359-361.
- İNAL Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- İNALCIK Halil, “Hüsrev Paşa, Koca”, *DİA*, c. XIX, s. 41-45.
- NAZA Emine, “Yuşa Mescidi ve Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. VII, S. 538.
- ÖZCAN Ali Rıza, *İstanbul'un 100 Kitabesi*, İBB Kültür A. Ş. Yayınları, İstanbul 2011.
- ÖZDEN Süleyman İlhami, *Beşiktaş Camileri*, TDV, İstanbul 2009.
- PAKALIN Mehmed Zeki, *Sicill-i Osmâni Zeyli (Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2008, c. I, s. 66-67.
- RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul.
- SAKAOĞLU Necdet, “Galatasaray Lisesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, s. 369-371.
- SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2010.
- SERİN Muhittin, “Abdül Fettah Efendi”, *Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi*, Üsküdar Belediyesi Yay. , İstanbul 2012, s. 18-19.
- TANMAN M. Baha, “Ertuğrul Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, s. 196-198.
- TİRYAKİ Yavuz, *Türkiye’de Yayınlanmış Türk ve İslam Sanatı Makaleler Bibliyografyası I (yayı periyodikler 1943-1997)*, Gözen Yayınları, İstanbul 2002.
- UMUR Suha, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, Cem Yayınevi, İstanbul 1980.
- YETİŞKİN KUBİLAY Ayşe, “Gümüşsuyu Kışlası”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. III, s. 450.

DİZİN

A

Abdülfettah Efendi, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 14, 15, 17,
18, 19, 20, 21, 22, 23
Ali bin Yahyâ Sofî, 10

B

Bâb-ı Hümâyûn, 10, 11, 19

C

celî, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11

D

Dîvân-ı Humâyûn, 5
Divânî, 3

E

Ertuğrul Tekke Camii, 2, 11

F

Fatih Sultan Mehmet, 10

H

Hâfız Osman, 6
Harbiye Askerî Müzesi, 14
Hat, 2, 4, 11, 21
hattat, 1, 4, 6, 10, 14
Hüsrev Paşa, 3, 4, 5, 6
Hz. Yûşa Camii, 15

İ

icâzet, 3
İslam, 2, 23
İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 19

K

Kazasker Mustafa İzzet Efendi, 7, 18

M

mahkûk, 11, 18, 19, 20
Mahmud Celâleddin, 6
Mescid_i Nebevî, 4
muhakkak, 1, 21
Mustafa Râkım, 7
Mustafa Şâkir Efendi, 3

N

Necmeddin Okyay, 7
nesih, 2, 3, 6, 7

O

Osmanlı, 4, 5, 7, 16, 19, 20, 21

P

Pertevniyal Vâlide Sultan, 15

R

Râkım Üslûbu, 7
rik'a, 4, 14

S

Sanat, 1, 2
Sersikkegünân, 4, 12, 14, 16, 18
Sultan Abdülaziz, 4, 7, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 18,
19
Sultan Abdülmecid, 4, 6, 7, 17, 18
Sultan II. Abdülhamid, 20
Sultan II. Mahmud, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 18, 20
Sultan III. Ahmed, 16
sülüs, 2, 3, 6, 8, 9, 11

	Ş	Taşkışla, 17 Topkapı Sarayı, 10, 16, 19 tuğra, 18, 19, 20
Şefik Bey, 4 Şehzâde Camii, 4 Şevki Efendi, 7		Y
	T	Yesârizâde, 3, 7 Yıldız Hamîdiye Camii, 2
ta'lik, 2, 3, 6, 7, 17		

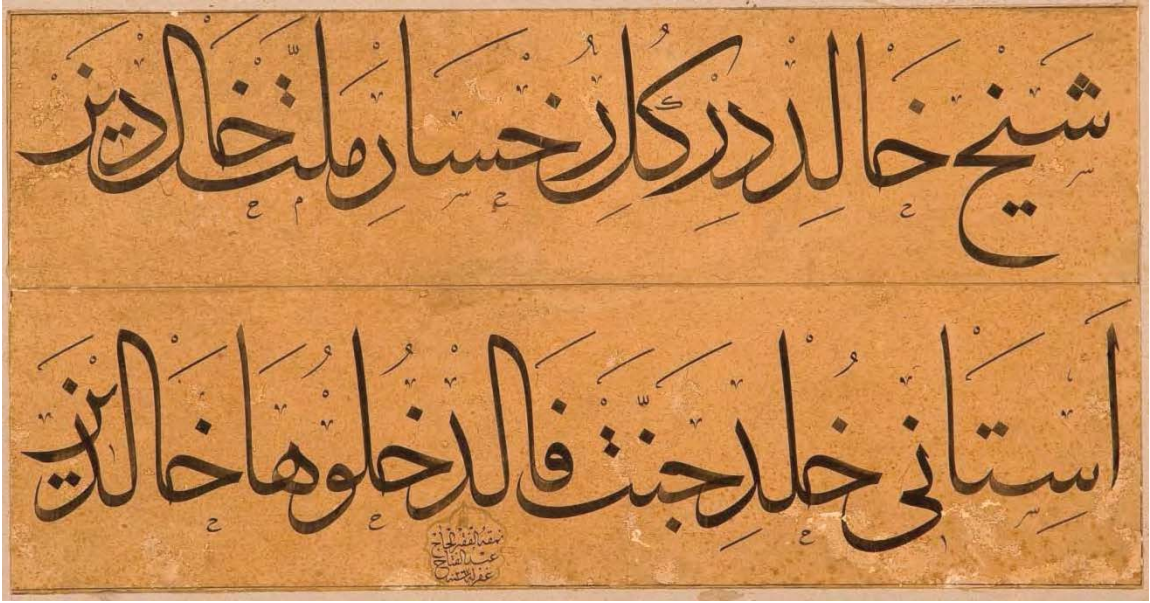
EKLER

A) ESER RAPORU

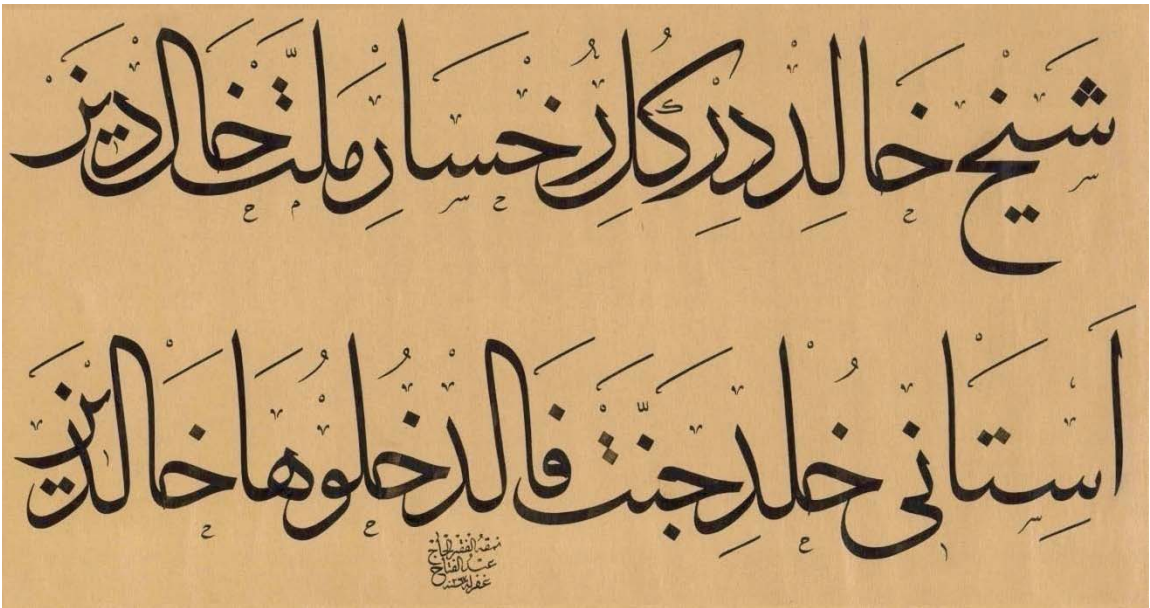
B) ESTAMPAJ VE ÜZERİNDEN ÇİZİM

A) ESER RAPORU

A) TAKLİDEN YAZMA

Abdülfettah Efendi'ye ait sülüs beyit levha

Taklit Yazı

Araştırma konusu olan Abdülfettah Efendi'nin eserleriyle ilişkili olarak hazırlanacak iki adet uygulama eserinden ilkinin sülüs yazı olması düşünülmüştür. Söz konusu eserin¹ doğru ölçülerine ulaşamadığından A3 boyutu olan 42x30 cm ölçülerinde yeniden yazılmıştır.

Abdülfettah Efendi'nin mürekkeple yazdığı pek az eserinden biri olan levhanın taklîden yazıma uygun olduğu düşünülmüştür. Orijinal eserin iki parça kâğıda uygulandığı anlaşılmış olup taklîden çalışılan eser tek parça ve mümkün olduğunca renk benzerliğine dikkat edilerek uygulanmıştır. Çalışma siyah mürekkep kullanılarak 4 mm. 1 mm. ve 0,8 mm. boyutlarında kalemlerle ve Abdülfettah Efendi'nin "*nemegahu el-fakîr el-hâc Abdülfettah gufiraleh, sene 267*" şeklinde olan imzasına da sadık kalınarak çalışılmıştır.

Çalışma öncesinde birkaç defa eskiz hazırlanmış olup son olarak aherli kâğıt üzerine kamyş kalem ve siyah akrilik mürekkeple uygulanmıştır. Beyitin anlamı "*Şeyh Hâlid, İslâm'ın gül yüzünde bir ben gibi durur; dergâhı cennet bahçesine benzer. Ölümsüz olanlar, işte oraya giriniz.*" şeklindedir. İkinci satırda Zümer Sûresi 73. ayet alıntılanmıştır.

Metnin okunuşu:

1. satır: *Şeyh Hâlid'dir gül-i ruhsâr-ı mellet-i hâl-i dîn*
2. satır: *Âsitân-ı huld-i cennet 'fedhulûhâ hâlidîn*

¹ Eser hakkında bilgi için bkz. s. 9, 58.

B) TAKLİDEN YAZMA

Abdülfettah Efendi'ye ait zerendud tuğra levha

Taklit Yazı

Tezle ilgili uygulamalardan bir diğeri ise tuğra formunda zerendud levhanın aherli kâğıt üzerine uygulanışı olarak düşünölmüştür. Eserin orijinal boyutu olan 31x36,5 cm. ölçülerine sadık kalınarak ve Abdülfettah Efendi'nin imzasına sadık kalınarak uygulanmıştır. Tuğra formunda “Şefaetim ümmetimden büyük günah sahiplerine olacaktır.” anlamındaki hadis-i şerifin sağ üst boşluğuna “kâle aleyhi's-selam” ibaresi istifli biçimde yazılıdır².

Uygulama tekniğı olarak 6 mm. 2 mm. ve 1 mm. ölçülerinde kamış kalemler ve akrilik kahverengi mürekkep kullanılarak birkaç defa eskiz çalışılmış olup son olarak aherli kâğıt üzerine uygulanmıştır.

Metnin okunuşu: *şefâatî li ehli 'l-kebâiri min ümmetî*

² Eser hakkında bilgi için bkz. s.27, 167.

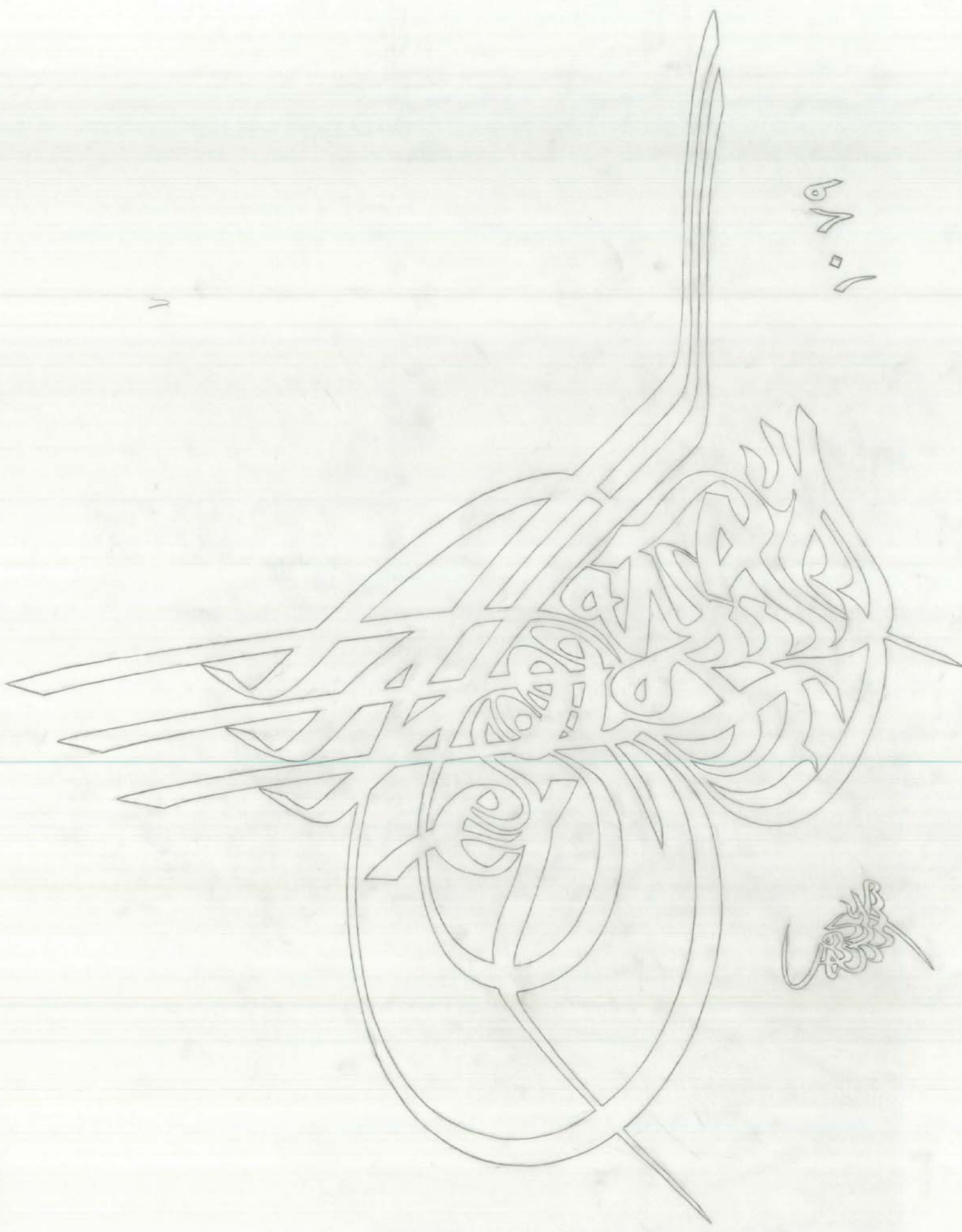

B) ESTAMPAJ VE ÜZERİNDEN ÇİZİM

1. Karagümrük Pertevniyâl Vâlide Sultan Çeşmesi
Tuğrası Estampaj ve Üzerinden Çizim

Estampaj Tarihi: 14 Mart 2016

۹۷۶

۹۷۶

2. Yıldız Hamidiye Camii Kitâbesi Estampaj ve
Üzerinden Çizim

Estampaj Tarihi: 9 Mart 2016

Handwritten Arabic calligraphy in a vertical rectangular frame, featuring stylized letters and decorative elements. The text is arranged in a single column, reading from top to bottom. The calligraphic style is highly decorative, with thick, flowing lines and intricate flourishes. The letters are interconnected, creating a dense and visually rich composition. The overall appearance is that of a traditional Islamic manuscript or a decorative panel.

Handwritten Arabic calligraphy in a vertical rectangular frame, featuring large, stylized letters and decorative elements. The text is arranged in a single column, reading from right to left. The calligraphic style is highly decorative, with intricate flourishes and a focus on geometric and organic shapes. The letters are interconnected, creating a dense and visually complex composition. The overall appearance is that of a traditional Islamic manuscript or a decorative panel.